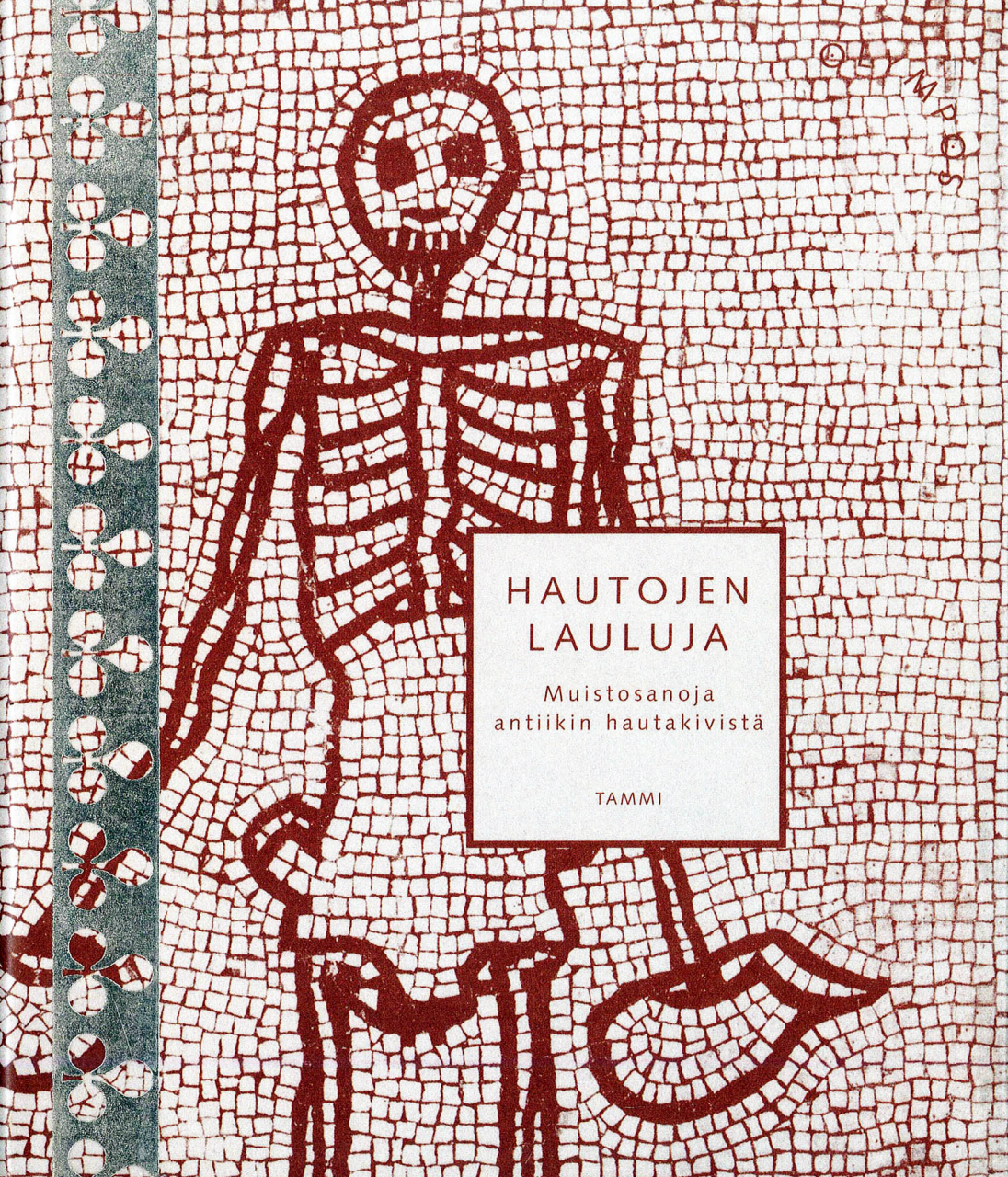

© E. M. P. 2005

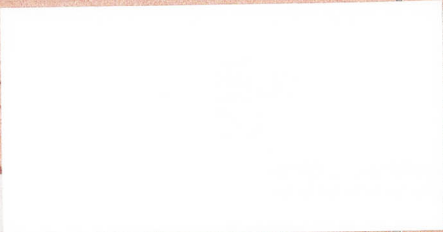

HAUTOJEN LAULUJA

Muistosanoja
antiikin hautakivistä

TAMMI

OLYMP

HAUTOJEN LAULUJA ON ANTIIKIN
 KREIKKALAIS-ROOMALAISEN MAAILMAN
 oma Spoon River -antologia. Hautakiviin
 hakatuissa runoissa ihmiset kertovat elämästään,
 lohduttavat surevia omaisia, muistuttavat ohi-
 kulkijoita elämän lyhydestä ja kehottavat
 nauttimaan elämästä vielä kun voivat.

Ihminen saattoi vielä eläessään määrätä
 testamentissaan, millaisen tekstin hän hauta-
 kiveensä halusi, mutta tavallisesti tekstin laativat
 omaiset. Myös monet tunnetut runoilijat laativat
 hautarunoja. Pidettyjä runoja julkaistiin anto-
 logioissa ja suosituimmat niistä levisivät laajalle
 kautta koko kreikkalais-roomalaisen valtakunnan.

Hautojen lauluja -teokseen on koottu
 hienoimpia, suosituimpia ja koskettavimpia
 hautakirjoituksia antiikin Kreikasta ja Roomasta.

82.2

ISBN 978-951-31-3883-7
www.tammi.fi

OLYMPOS-SARJA

Hesiodos: JUMALTEN SYNTY

IKIVANHA

Antiikin vitsejä ja sukkeluuksia

OTOLLINEN TILAISUUS

Antiikin faabeleita

Ĳsenofon: HEVOSTAITO

Aiskhylos: ORESTEIA

Petronius: SATYRICON

Hesiodos: TYÖT JA PÄIVÄT

Vergilius: PAIMENLAULUJA

Plutarkhos:

HELLIEN TUNTEIDEN KIRJA

Publilius Syrus:

HIUKSELLAKIN ON VARJO

Roomalaista elämänviisautta

KALJUUDEN YLISTYS

ja muita ylistyksiä

Demokritos ja Epikuros:

RIIPPUMATON NAUTINTO

Marcus Porcius Cato:

HERRASMIESMAANVILJELIJÄ
N KÄSIKIRJA

Quintus Tullius Cicero et al.:

AURA POPULARIS

eli kuinka vaalit voitetaan

HAUTOJEN LAULUJA

Muistosanoja antiikin hautakivistä

Hautojen lauluja

-antologian runojen
suomennoksista vastaavat
kreikan ja latinan kielen
kääntäjät ja tutkijat

ARTO KIVIMÄKI,

ERKKI SIRONEN,

PEKKA TUOMISTO ja

SAMPO VESTERINEN.

HAUTOJEN LAULUJA

HAUTOJEN LAULUJA

Suomentaneet ja selityksin varustaneet

ARTO KIVIMÄKI

ERKKI SIRONEN

PEKKA TUOMISTO

SAMPO VESTERINEN

KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ TAMMI
HELSINKI

Erkki Sironen: kreikkalaiset kiveen kirjoitetut

Sampo Vesterinen: kreikkalaiset kirjalliset (Kreikkalainen Antologia)

Pekka Tuomisto: latinalaisia kiveen kirjoitettuja

Arto Kivimäki: latinalaisia kiveen kirjoitettuja sekä kirjallisia

© Tekijät ja Kustannusosakeyhtiö Tammi 2008

Painanut Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2008

ISBN 978-951-31-3883-6

HYVÄ LUKIJA

TÄHÄN KOKOELMAAN ON

SUOMENNETTU ANTIIKIN KREIKAN-

ja latinankielisiä hautakirjoituksia noin 1 200 vuoden ajalta (n. 600 eaa.–n. 600 jaa.).

Jo antiikissa mutta varsinkin keski- ja uudella ajalla hautakiviä on kierrätetty ja käytetty mitä moninaisimpiin tarkoituksiin. Niistä on esimerkiksi tehty uusia hautakiviä hakkaamalla vanha teksti pois tai niitä on käytetty rakennusmateriaalina (Roomassa vanhaa Via Appiaa kulkessa voi tien varrella nähdä hautakivistä rakennettuja taloja), ja kipsitehtaiden uuneihinkin on kiviä kärrätty.

Tästä huolimatta antiikista on säilynyt kymmeniä tuhansia kiveen hakattuja kreikan- tai latinankielisiä hautakirjoituksia. Niitä ei ole löytynyt vain nykyisen Kreikan ja Italian alueelta, vaan Euroopasta Britanniaa myöten sekä Afrikasta, Vähästä-Aasiasta ja Lähi-idästä. Kiven sijaintipaikka on ilmoitettu piirtokirjoituksen otsikossa.

Monia hautarunoja on säilynyt myös käsikirjoituksissa, ja niitäkin on runsaasti mukana tässä kokoelmassa.

Teoksen lopussa on kaksi esseetä, joissa valaistaan runojen maailmaa ja maailmankuvaa. Ensimmäisessä Erkki Sironen käsittelee kreikkalaista ja toisessa Pekka Tuomisto latinankielistä hautarunoutta.

Runojen alla on lähdeviite, ja lähdeviitteiden lyhenteet (kuten *CIL* ja *CLE*) on avattu teoksen lopussa olevassa kirjallisuusluettelossa.

Työnjako on käännösten suhteen ollut seuraava: Erkki Sironen on suomentanut kreikankieliset kiveen kirjoitetut hautapiirtokirjoitukset ja Sampo Vesterinen on suomentanut kirjallisina säilyneet ns. *Kreikkalaisen antologian* hautarunot. Pekka Tuomisto ja Arto Kivimäki ovat suomentaneet latinankieliset piirtokirjoitukset.

*Helsingissä, Riihimäellä ja Turussa
syksyllä 2007*

Arto Kivimäki

Erkki Sironen

Pekka Tuomisto

Sampo Vesterinen

SISÄLLYS

Alkusanat 5

KALLIOPE: *Joka kuljet tietä* 7

TERPSIKHORE: *Kiitokseksi ilosta* 31

MELPOMENE: *Kuin esiin puhjenneen nuoren ruusun* 53

ERATO: *Kateellinen olet, Haades!* 87

POLYHYMNIA: *Yhdessä he elivät* 111

URANIA: *Maalla ja merellä, sama kuolema meitä vastassa.* 139

KLEIO: *He toivat kunnia kotikaupungilleen* 175

EUTERPE: *Hyppyni jyrkänteeltä* 207

THALEIA: *Älä tuo suitsuketta äläkä seppeleitä* 237

Erkki Sironen: Kreikankielisistä hautakirjoituksista 265

Pekka Tuomisto: Roomalaisten hautaustavoista 277

Kirjallisuutta 284

KALLIOPE

Joka kuljet tietä

Orfeus, et enää johda
loihdittuja tammia,
et noiduttuja kiviä,
et petojen villejä laumoja.

Enää et tyynnytä pauhua
tuulten, et raekuuroa,
et viuhuvaa lunta,
et merta ryskävää.

Kun kuolit, murhe musersi
Muistin tyttäret, äitisi Kalliopen.
Miksi huokaamme menettämiämme
vaikka jumaliltakin puuttuu mahti
suojata lapsensa kuolemalta?

AP 7,8.

Antipatros Sidonilainen

Kalliope oli yksi yhdeksästä runottaresta, epiikan muusa. Runottarien äiti oli Mnemosyne eli Muisti. Arkaaisella kaudella satunnaista ohikulkijaa usein pyydettiin valittamaan haudan äärellä. Jalustan päällä oli steele, jossa oli reliefiveistos tai maalattu kuva vainajasta.

Ateena, Kreikka

Hei sinä, joka kuljet tietä
muut asiat mielessäsi –
pysähdy ja parahda,
kun näet Thrasonin hautamuistomerkin!

GVI 1225; GG, nro 47; P s.33 ja 120.

Kirjoitettu 500-luvun puolivälissä eaa.

Brindisi (Brundisium), Italia

Pysähdy, vieras, ja lue, jos siitä ei ole vaivaa.

Usein kuljin suurella merellä kiitävin purjein,
kävin monissa maissa, mutta tässä on päätös.
Sen kohtalottaret säätivät kun synnyin.

Täällä ovat jääneet pois kaikki huolet ja vaivat,
täällä en pelkää tähtiä, rajuilmaa enkä julmaa merta,
enkä sitä että kulut nousevat voittoa suuremmiksi.

Laupias Fides, jumalista pyhin, kiitän sinua,
että kolmesti pelastit minut eikä onneni pettänyt.
Sinua kaikkien kuolevaisten olisi pyydettävä avukseen.

Vieras, elä ja voi hyvin
ja riittäkööt rahasi aina jos et halveksi tätä kiveä
vaan kunnioitat sitä.

CIL IX 60 cf. p. 652 = CLE 1533.

Fides on roomalaisten uskollisuuden jumala.

Rooma, Italia

Minua ei ollut olemassa, sitten synnyin;
olin olemassa, nyt minua ei enää ole – se siitä!
Jos joku väittää muuta, hän valehtelee:
minua ei enää tule.

Olkoon ilo kanssasi, jos olet oikeudenmukainen.

Ihmistaimi, pidä varasi ettet erehdy!
Kieli ei tuota tuskaa asiaa puhuessaan,
mutta erehtyessään se tuo paljon vahinkoa.

GVI 1959; GG, nro 453.

Kirjoitettu n. 100–200-luvulla jaa.

Vastaavanlaisia sanontoja, joissa kuolemanjälkeinen elämä kielletään, on runsaasti myöhemmissä hautakivissä, erityisesti roomalaisissa.

Cherchel, Mauretanian Caesaria, Algeria

Katkerä Akheron vei minut yli kuoleman virran
kun lepertelyni alkoi olla isäni ilo.
Pettymys toi surkean murheen,
hän itkee ja vaikeroi lapsensa hukkaan mennyttä elämää.
Häähuoneen sijaan isäni pystytti minulle haudan,
hautarovion ahnas tuli minut hävitti.
Voi teitä onnellisia kuolevaisia,
jotka ette ole joutuneet tuntemaan avioliittoa
ja huolta lasten kasvatuksesta,
joka niin usein johtaa epäonnistumiseen.

GVI 977; GG, nro 309.

Kirjoitettu n.100–200-luvulla jaa.

Akheron (Manalan joki) on tässä runossa vain kuoleman jumaluuden toinen nimi, hän oli tuonut pojan Kharonille, Manalan lautturille.

Mainz (Mogontiacum), Saksa

Iucundus,
Marcus Terentiuksen vapautettu orja,
karjanhoitaja.

Pysähdy, ohi kulkeva matkalainen joka luet tämän
Katso, syyttä menetin henkeni
Valitan, koska en voinut elää enempää kuin kolmekymmentä vuotta,
sillä orja riisti minulta elämän
ja syöksyi sitten itse jokeen.
Main otti häneltä sen, minkä hän riisti isännältään

Entinen isäntä pystytti haudan omista varoistaan.

CIL XIII 7070 = CLE 1007.

Aleksandria, Egypti

Jos joku teistä kulkijoista
menee kotikaupunkiini Herakleiaan,
hän saa kertoa,
että synnytystuskat veivät Polykrateen tyttären
Agathokleian Haadeeseen.
Niin raskaita olivat hänen tuskansa
lasta synnyttäessä.

GVI 1353; GG, nro 180.

Kirjoitettu 200-luvun puolivälissä eaa.

Puhuttelu ja viestin vieminen kotipaikkakunnalle oli tuttu teema jo klassisen ajan alusta, tunnetuimpana esimerkkinä Simonideen epigrammi Leonidaasta Thermopylaissa.

Ei ollut oma vikani, että tähän maailmaan
vanhempani saattoivat minut, raukan.
Nyt olen matkalla Manalaan.

Voi vanhempieni liittoa,
joka tuottaa kuolemaa,
voi väistämättömyyttä,
joka vie kolkkoon kuolemaan.

Synnyin tyhjyydestä,
tyhjyyteen palaan.
Tyhjä ja mitätön
on kuolevaisten suku.

Niinpä ystäväni, kiillota malja,
kaada siihen viiniä,
surun karkottajaa.

AP 7, 339.

Olen kuollut mutta odotan sinua,
ja sinä vuorollasi jotakuta toista.
Yksi on Tuonela, samalla lailla
se ottaa kaikki vastaan.

AP 7, 342.

Ss. Cosma e Damiano (Interamna Lirenas), Italia

Laivainsinööri
Quintus Caelius Vivius
Spuriuksen poika
sekä hänen vaimonsa Camidia Aphrodisia.

Vieras, istu, lue tämä jos vain suinkin jaksat
Älä ole äreä, vaan juo lämmintä viiniä
Kuoltava meidän on kuitenkin
Voi hyvin

CIL X 5371 = CLE 118.

Ihminen, et katsele Kroisoksen hautaa,
vaan arkisen ahertajan pientä kumpua.
Minulle tämä riittää.

AP 7, 507a.

Simonides

Eretria, Euboia, Kreikka

Nikolaos Timandroksen poika.

Ohikulkija, pysy terveenä,
noudata oikeudenmukaisuutta,
tässä on ihmisille parhaat elämän eväät.

GVI 1213; GG, nro 477.

Kirjoitettu n. 100–200-luvulla jaa.

Chiusi (Clusium), Italia

Elä, ihminen, kun vielä elät.
Sillä kuoleman jälkeen ei ole mitään,
kaikki muuttuu takaisin siksi mitä se oli,
ja ihminenkin on vain tätä minkä näet.

CIL XI 2547a.

Kirjoitettu 200-luvulla jaa.

Haliartos, Boiotia, Kreikka

Tämä on Aigisthoksen pojan Kalliaan hauta.
Onnea sinulle, kulkija!

GVI 62; GG, nro 24.

Kirjoitettu 500–400-luvulla eaa.

Tämä arkaaisen ajan lopun tyypillinen yksityinen hautakivi esittää lyhyen tervehdyksen ohikulkijalle.

Rooma, Italia

Ohikulkija,
voiko kukaan sanoa nähdessään tämän lihattoman luurangon,
oliko vainaja kaunis Hylas vai ruma Thersites?

GVI 1612; GG, nro 372.

Kirjoitettu 100-luvulla jaa.

Hylas oli Herakleen rakastettu; tässä nimi edustaa kaunista nuorukaista. Thersites oli puolestaan Homeroksen Illiaksessa esitelty rumuuden perikuva.

Pisidian Termessos

Terve, kulkija! Pidä mielessäsi,
että kaikilla kuolevaisilla on samanlainen loppu,
joten iloitse elämästä niin kauan kuin sitä riittää!

GVI 1219; GG, nro 371.

Kirjoitettu 100–200-luvulla jaa. Aurelios Elis Hilaroksen poika pystytti sarkofagin vain vanhemmilleen.

- Kivi, lepääkö Kharidas allasi?
- Jos tarkoitat Arimmaksen poikaa Kyrenestä, allani lepää.
- Kharidas, millaista on siellä manalassa?
- Pimeää, hyvin pimeää.
- Entä paluu ylös?
- Valhetta.
- Plutonin rikkaudet?
- Satua.
- Sitten kaikki on menetetty...
- Kerroin totuuden. Mutta on täällä jotain hyvääkin. Täällä tulee halvalla toimeen.

AP 7, 524.

Kallimakhos, 200-luku eaa.

Thasos, Kreikka

Todella hienon muistomerkin isä pystytti
kuolleelle tyttärelleen Leareteelle,
jota emme enää elossa näe.

GVI 164; GG, nro 40.

Kirjoitettu v. 500 eaa. jälkeen.

Ateena, Kreikka

Tässä hautarovion tuli vei
Oneson lihat ja silmät,
mutta tämä kukkaisu paikka
sulkee sisäänsä hänen luunsa.

GVI 1747; GG, nro 58.

Kirjoitettu 400-luvun lopulla eaa.

Rooma, Italia

Älä pelkää Manalan virtaa,
tyhmyyttä on pelätä kaiken aikaa kuolemaa
ja menettää elämän riemut

Kuolema kuuluu ihmiselle luonnostaan,
se ei ole rangaistus
Kuoltava on jokaisen jolle on syntymä suotu

CIL VI 11252 = CLE 1567.

Seisahdu hetkeksi matkallasi, kulkija,
kuule mykän kiven eläväinen tarina!
Minä Teleen poika Theopeistos lepään tässä;
alas Haadeeseen astuin 27-vuotiaana,
kukaan ei minua ollut moittinut.
Kuolin ennen aikojani, en kehnouttani,
vaan Kohtalon virheestä.
Joku sanoo: "Onneton!"
Mutta voisin vastata: "Enpäs, vaan ehkäpä onnekas."
Sillä jos pitkän elämän päätteeksi seuraa suruja,
jotka täytyy kuitenkin käydä läpi ja sitten kuolla,
niin kaikkia onnellisempi lienee hän, joka eläissään
ei joudu näkemään kurjaa vanhuutta.

GVI 1298; GG, nro 324.

Kirjoitettu n. 100–200-luvulla jaa.

TERPSIKHORE

Kiitokseksi ilosta

Parahin Sabinus, tämä pieni kivi
on suuren ystävytemme muistomerkki.
Kaipaen sinua aina. Jos tapaat kohtalosi,
Tuonelan virrasta älä juo ystävytemme unohdusta.

AP 7, 346.

Vieras, kun ohitat Anakreonin haudan,
valuta uhriksi tippa viiniä.

AP 7,28.

Julianos Egyptin prefekti

Anakreon

Näin aina hoilasin,
näin laulan kummun alta:
Juokaa kunnes tomu peittää, juokaa!

AP 7,32.

Lautturi, tässä Diogenes,
koira joka elämästä riisui
kaiken teeskentelyn.

AP 7,63.

Kyynikkofilosofi Diogenes, kyynikko tulee kreikan koiraa tarkoittavasta sanasta.

Lesboksen Mytilene, Kreikka

Isäntä hautasi narttukoiransa Parthenopen, toverinsa.
Kiitokseksi saamastaan ilosta hän lahjoitti tämän haudan.
Myös koirat saavat kiintymyksestään palkinnon,
tämäkin koira sai muistomerkin
suopeudestaan isäntäänsä kohtaan.
Katso tätä hautaa ja hanki itsellesi kunnon ystävä,
joka innokkaasti rakastaa sinua eläessäsi
ja joka kuoltuasi sinusta huolehtii.

GVI 691; GG, nro 474.

Kirjoitettu 100–200-luvulla jaa.

Heinäsiirkalle, niittyjen satakielelle,
ja lehvissä elävälle laulukaskaalle
Myro laittoi yhteisen kummun
pienen tytön kyyneleitä vuodattaen.
Taipumaton Haades
oli vienyt molemmat lemmikkinsä.

AP 7, 190.

Anyte, 200 eaa.

Auch (Ausci), Ranska

Sylikoiran hauta

Niin oli herttainen ja kiltti koira kun eli,
mieluiten sylissä loikoi ja torkkui,
vuoteeseen tuli aina viereen

Murheellista, Myia, että kuolit

Sinä haukuit vain silloin
kun emännän syliin
yritti tulla joku toinen

Murheellista, Myia, että kuolit

Nyt sinulla on uusi koti, loiot sylissä
haudan, et voi hypellä, et haukkua,
etkä hellin hampain näykiskellä

CIL XIII 488 = CLE 1512.

Runon voi rinnastaa Catulluksen varpusrunoon (runo 3) sekä rakenteensa osalta runoon 17.

Olin vemmelsääri, pikkuisena
äitini rinnoilta riistetty,
pitkäkorva jänönpöika,
minua hunajahipiäinen Fanion
povellaan hyväillen hoiti
ja kevät kukkasin ruokki,
niin etten emoani ikävöinyt.

Kuolin ylenpalttiseen mässäilyyn,
liioista aterioista lihavaksi turvonneena.
Luo petinsä Fanion hautasi minut
nähdäkseen unissaan aina
haudan vierellä vuoteen.

AP 7, 207.

Meleagros, n. 100 eaa.

Kivi kertoo: tässä lepää
valkoinen maltalaiskoira,
Eumeloksen uskollinen vartija.

Häräksi sitä kutsuttiin
vielä eläessään.
Nyt sen ääni kuuluu
yön hiljaisille teille.

AP 7, 211.

Tymnes, n. 200 jaa.

Cassino (Casinum), Italia

Kivi on mitätön, mutta sen alla Morfonin suloiset kasvot
kuin orvokki korissa.

GVI 1794; GG, nro 251.

Kirjoitettu 1–2. vuosisadalla jaa.

Nimes (Nemausus), Ranska

Gaius Vibius Licinianuksen vainajahengille; hän eli 16 vuotta ja kuusi kuukautta. Gaius Vibius Agathopus ja Licinia Nomas mitä parhaimmalle ja hurskaimmalle pojalleen.

Kasvakoon tuoreelle haudallesi paljon kukkia
– ei kurjaa okapensasta eikä kehnoa vuohenkukkaa,
vaan orvokkeja, meiramia ja notkeita narsisseja
ja ympärillesi, Vibious, puhjetkoon ruusuja kaikkialle.

GVI 1409; GG, nro 341.

Kirjoitettu 100-luvulla jaa.

Khios, Kreikka

Diogenis pystytti Aspasialle
hautakiven ja kauniisti maalatun kuvan
kiitokseksi saamastaan rakkaudesta.

GVI 179; GG, nro 110.

Kirjoitettu 100-luvulla eaa.

Pisa (Pisae), Italia

Vainajien hengille

Scribonia Hedone

Quintus Tampius Hermeros
pystytti haudan rakkaalle vaimolleen,
jonka kanssa hän eli 18 vuotta ilman riitaa
ja jonka toivomuksesta
hän on vannonut, ettei enää ota uutta vaimoa.

CIL XI 1491.

Pietra de Fusi, Italia

Vainajien hengille

Lucius Nasonius Primitivus

Maria Lamyra

pystytti haudan

hunajaiselle aviomiehelleen.

Vainajien hengille

Lucius Pullidius Phoebianus

(naisen patsas:)

Voi hyvin, petollinen rakastaja!

(miehen patsas:)

Terve, rakas!

verrattomalle aviomiehelleen laittoi haudan

Seppia Iustina,

joka eli hänen kanssaan 42 vuotta.

CIL IX 2105.

Aviomies on petturi, koska petti toiveet kuolemalla ennen aikojaan.

Ateena, Kreikka

Tämä nainen oli kuuluisa vaaleista kiharoistaan,
hänen silmänsä hehkuivat viehättävästi.
Hänen kasvonsa ja poskensa olivat lumivalkeat,
purppuranpunaisten huulien ja hohtavien hampaiden välistä
suloisesta suusta pulppusi kaunis ääni.
Hänen upean vartalonsa lisänä olivat kaikki hyveet.
Sulokasvoinen Kilikia synnytti vahvalle Eutykhideelle
tämän Tryferan, joka lepää haudassaan 25-vuotiaana.
Tämän hautamuistomerkin rakkaalle aviovaimolleen
pystytti Aristomakhoksen ja Orfen poika Hermeros.

GVI 746; GC, nro 293.

Kirjoitettu n. 100–200-luvulla jaa.

Isäntä, vielä maan alla olen uskollinen sinulle
kuten ennenkin, suopeuttasi unohtamatta.
Kolmasti kun sairastuin, hoidit minut jaloilleni,
nyt olet pystyttänyt minulle viimeisen leposijani,
jossa lukee Manes, persialainen.

Koska kohtelit minua hyvin, olkoon sinulla
aina tarpeen tullen auliita palvelijoita.

AP 7,179.

Rooma, Italia

- Kuka sinut kasvatti?
- Kilikialainen Athenaios.
- Mikä on nimesi, kelpo kasvatti?
- Numenios.
- Minkä ikäisenä kuolit?
- 40-vuotiaana.
- Sinun olisi pitänyt elää vanhemmaksi.
- Mutta kuollakin piti.
- Kiitos jalo mies, ole iloinen!
- Samat sanat, vieras. Sinullahan on vielä osa iloon, minä olen saanut siitä kyllikseni.

GVI 1866; GG, nro 430.

Kirjoitettu 200-luvulla jaa.

Preturo (Amiternum), Italia

Protogenes,
Cluluksen hauska orja,
makaa tässä.

Hän oli miiminäyttelijä, joka
ilahdutti kansaa hauskoilla vitseillään.

CIL IX 4463 = I² 1861 cf. p. 1050 = CLE 361.

Älä sinä kuolevainen koskaan
kuvittele mitään, kuin olisit kuolematon.
Meille yhden päivän olennoille ei elämässä
ole mitään pysyvää, koska arkussa makaa
Kassandros, luonnoltaan kuolemattomien vertainen.

AP 7, 327.

Tässä makaa Filistion, koomikko Nikaiasta.
Naurulla viihdytin ihmisten kurjaa elämää.
Elin estradilla monta elämää
ja kuolin monta kuolemaa.
Mutten aivan tähän tapaan.

AP 7, 155.

MELPOMENE

Kuin esiin puhjenneen nuoren ruusun

Ateena, Kreikka

Amfarete

Pitelin tätä samaa tyttäreni rakasta lasta polvillani
elonpäivinämme auringon valo silmissämme,
nyt pitelen häntä kuolleenä,
kuolleenä itsekin.

GVI 1600; GG, nro 96.

Kirjoitettu n. 410 eaa.

Kaunis steele veistoksineen on Ateenan Kerameikos-museossa. Riipaiseva teksti sisältää säkeenlyityksiä ja turvautuu poikkeavan pitkiin säkeisiin.

Rhodos, Kreikka

Ei kuoleminen ole tuskallista,
se on jokaisella edessä.
Tuskallista on kuolla nuorena,
ennen omia vanhempiaan.

GVI 1663; GG, nro 121. P s.41 ja 134.

Kirjoitettu 200-luvulla eaa.

Vastaavaa sanavalintaa seuraavia epigrammeja on löytynyt itäisen Välimeren alueelta yhteensä toista kymmentä, mikä todistaa ajattoman ajatuksen suosion.

Ateena, Kreikka

Haades, mikä kiire sinulla oli riistää
suloinen Solon-lapsosemme, miksi säälimättä
veit hänet maan alle?
Vauvamme, kaunis pienokaisemme,
oli kuuden kuukauden ikäinen.
Kohtalotar, voi kuinka katkeran tuskan
tuotit meille onnettomille vanhemmille!

GVI 1590; GG, nro 401.

Kirjoitettu 100-luvulla jaa.

Rooma, Italia

Vainajahenkien haltuun
Flavia Athenas
Vanhemmat
Apollonius, keisari Domitianus Augustus Germanicuksen yksityisorja,
sekä Flavia Pallas
pystyttivät haudan rakkaalle tyttärelleen, joka eli 8 kuukautta ja 26 päivää.

Tässä makaa onneton lapsi, joka riistettiin äidin sylistä
ennen kuin yhdeksän kuunkiertoa oli tullut täyteen
Isä ja äiti itkivät häntä suruissaan,
sulkivat pienen ruumiin marmoriseen hautaan

CIL VI 18290 cf. p. 3522 = 34114 = CLE 397.

Izmir (Smyrna), Turkki

Maanittelevalla suostuttelullasi vaalit vanhempiasi,
suustasi pulppusi lapsen jokeltelu.
Mutta taipumaton Haades sieppasi sinut äitisi sylistä,
suloinen kaksivuotias Nikopolis.
Tervehdys sinulle, lapseni, Sarapionin vahva vesa,
peittääköön tomu ruumiisi kevyesti.

GVI 1512; GG, nro 228.

Kirjoitettu 100-luvun lopulla eaa.

Rooma, Italia

Vainajahenkien haltuun

Marcus Aurelius Donatus nuorempi

Eli kaksi vuotta, kaksi kuukautta
ja kuusitoista päivää.
Rakkaalle pojalleen tekivät haudan vanhemmat
Marcus Aurelius Donatus ja Junia Felicitas.

Sinä joka luet tätä,
toivon että elät ja voit hyvin,
annat ja saat rakkautta
aina päiviesi päättymiseen saakka.
Käyköön hyville hyvin.

CIL VI 13075 cf. p. 3911.

Rieti (Reate), Italia

Rakkaat vanhempani,
lakatkaa jo itkemästä kuolemaani,
lakatkaa vaikertamasta
Kohtalon hirmuvaltaa

CIL IX 4744 = CLE 1211.

Fragmentti Chilan hautakirjoituksesta.

Thessalian Demetrias, Kreikka

Vielä äsken kolmivuotias Theokrita
leperteli suloisesti isänsä talossa.
Nyt Damatrioksen ainoa lapsi
on poistunut Manalaan.
Vieras, tässä näet hänen hautansa
kauniiden kukkien peitossa.

GVI 840; GG, nro 147.

Kirjoitettu 200–100-luvulla eaa.

Rooma, Italia

Anthis Chrysostomalle,

suloiselle, puheliaalle, visertelevälle pikkulinnulle,
joka eli 3 vuotta, 5 kuukautta, 3 päivää.

Onnettomat vanhemmat Faenomenus ja Helpis
tekivät arvoisen hautakiven rakkaalle tyttärelleen, pikkuiselle äänelleen.

Porcius Maximus, Porcia Charita, Porcia Helias,
Sardonux ja Menophilus,
hoitivat häntä hänen kuolemaansa saakka.

CIL VI 34421 = 3375.*

Rooma, Italia

Me olemme niin kuin puissa omenat
jotka kypsinä putoavat itsestään,
raakoina ravisteltaessa

Domatius Tiras
suloiselle tyttärelleen

CIL VI 7574 = CLE 1490.

Kun kolmivuotias Arkhianaks
leikki kaivon luona, veteen
heijastunut mykkä kuva
veti hänet luokseen.

Läpimärkää lastaan
äiti kaivosta kiskoo, tietämättä
onko kaikonnut kaikki henki.

Ei kaivon haltijoita
saastuttanut pikkuinen
vaan äitinsä polvilla vasta
nukkui syvään uneen.

AP 7, 170.

Poseidippos, 200-luku eaa.

Rooma, Italia

Valtias Pluteus, ikävästi teit, kun sieppasit maan alle
kaikkien ihailleman viisivuotiaan tytön:
ennen aikojaan leikkasit juuriltaan
kevättä tuoksuvan, nupulleen tulevan ruusun.
Aleksandra ja Filtatos, älkää enää
vuodattako surukyyneitä suloiselle tyttärelle!
Hänellä oli viehkeät suloiset posket,
hänellä on pysyvä paikka yläilmojen ikuisissa asumuksissa.
Uskokaa vanhoihin myytteihin:
kultaisen lapsen sieppasivat ilokseen najadit,
ei kuolema.

Vanhemmat Tineia Hygeialle, muistoksi omalle rakkaalle lapselleen.

GVI 1595; GG, nro 351.

Kirjoitettu 100-luvulla jaa.

Pluteus on Pluton, Manalan valtias. Lähdenymfi eli najadi saattoi viedä luokseen syvyyyksiin kauniin nuorukaisen. Aiheen avulla lohduteltiin hukkuneiden omaisia. Koska tässä tapauksessa vainaja asui yläilmoissa, nymfitarinaa ei oikeasti uskottu.

Solin (Salona), Kroatia

Fuficia Agre

Te Kohtalottaret olette liian julmia,
sanoo äiti murheissaan
kun pieni tytär makaa tässä haudassa.

Minunhan olisi kuulunut kuolla ensin,
mutta te, jotka jumalisilla voimillanne huolehditte kaikesta,
te petitte, ette välitä, annatte olla.

Manalan henget, luovutan haltuunne
tuhkan tällä haudalla.

CIL III 2341 = CLE 1204.

Rooma, Italia

Epäoikeudenmukaisia ovat jumalat
kun riistivät viattoman
Lucius Tettius Alexanderin sielun.
Hän eli 5 vuotta ja 11 päivää.

CIL VI 10192.

Rooma, Italia

Gaius Iulius Maximus,
Spuriuksen poika,
eli 2 vuotta, 5 kuukautta.

Julma olet, Kohtalo,
iloa sinulle tuottaa tily kuolema
Miksi niin äkkiä Maximus minulta riistettiin?

Niin suloisena hän oli rinnallani vielä äsken
Nyt hänestä on
vain kurja kivi haudalla

CIL VI 20128 = CLE 1065.

Olin Kallimakhos, viisivuotias viaton lapsi,
kun säälimätön Hades tempasi minut elämästä.
Älä silti vuokseni itke. Sain pienen osan
elämää, sen pahuudesta vain vähän.

AP 7, 308.

Lukianos, 100-luku jaa.

Rooma, Italia

Ephebus
Auctuksen poika
Eli kaksi vuotta, 3 kuukautta, 13 päivää

Älä, äiti, murehdi että menetit minut,
aikani riensi.
Sen määräsi Kohtalo minulle.

CIL VI 17196 cf. p. 3520, 3914 = CLE 145.

Efes (Efesos), Turkki

*

Tämä hauta kuuluu seitsenvuotiaalle pojalle
ja hänen isälleen – molempien nimi oli Markellinos.
Sinun hautaasi, Markellinos, muut kunnioittavat
seppelein, vuodatusuhrein, kyynelin ja lauluin,
mutta vuodatusuhrin sijaan isäsi antoi oman elämänsä,
koska tahtoi nimesi lisäksi jakaa myös kuoleman.

* Filumene pystytti haudan omista varoistaan miehelleen ja lapselleen.

GVI 654; GG, nro 272.

Kirjoitettu 200-luvun alussa jaa.

Rooma, Italia

Marcus Annaeus Longinus Maccus

Marcuksen poika
Esquilinan tribuksesta
eli suloisesti perheensä kanssa viime päiväänsä saakka

Gaius Gavius Primigenius
eli 7 vuotta
Lopeta jo, äiti,
alituinen kyynelehtiminen ja vaikerrus
Et ole ainoa
jolla on tällainen tuska

CIL VI 10105 = CLE 823.

Rooma, Italia

Vainajien hengille
Successus
Sisar Primigenia teki haudan
kaiken hyvän arvoiselle hurskaalle veljelleen

Seitsemän vuotta taivallettuani kohtasin kohtaloni
Nyt olen manalan oma ja luitani peittää kivi
Lakkaa jo itkemästä kuolemaani, rakas sisko
Aika tuo kuoleman kuninkaillekin.

CIL VI 5953 = CLE 1068.

Pisidian Antiokia, Turkki

Keipios Syntrofos ja Eutykhia omalle lapselleen Eutykhianokselle.

Niin kuin kostean puron äärellä kukkivan kasvin,
niin kuin esiin puhjenneen nuoren ruusun,
rakkauden kauniin kukan,
peittää maakasa
Zotikos-pojan,
joka ylsi kahdeksanteen elinvuoteensa.

GVI 575; GG, nro 383.

Kirjoitettu 100–200-luvulla jaa.

Vainajahenkien haltuun

Flavia Dionysias

Tässä makaa pikkuinen Dionysia,
vuosiltaan surullisen nuori.

Viimeiset matkansa hän kulki taitavin askelin,
vallattomuutensa näkyi jo kahdeksannella vuodella,
hassutteli suloisesti.

Vaikka olisit saanut elää kauemmin,
maan päällä ei olisi taitavampaa tyttöä.
Hän eli 7 vuotta, 11 kuukautta, 15 päivää.

Annia Isias teki haudan kelpo kotiorjalleen.

CIL VI 18324 cf. p. 3522 = CLE 1166.

Epäoikeudenmukainen Klotho,
missä on rakastettavan viisautesi lempeä voima,
missä opintoni Pierian Muusien taidoissa?
Vain 12-vuotiaana lepään maan ja ankaran Haadeen alaisuudessa
– petin vanhempieni minulle osoittaman rakkauden.
Hääkammion ja pyhien häälaulujen sijaan
osakseni tulivat kumpu, hautakivi ja vihattava haudan tomu.
Kohtalotarten päätöksestä ja omien kykyjensä mukaan
sukulaiseni valmistivat minulle tämän haudan ja muun.
Mutta jo riittävät vuodattamasi kyyneleet,
isä Ammion parka,
lopeta kauhea valituslaulusi!

GVI 1584; GG, nro 211.

2–1. vuosisata eaa.

Epigrammin alku viittaa filosofian ja runouden alkeisopintoihin. Klotho oli yksi moirista, kohtalottarista. Pierian aluetta Olympoksen eteläpuolella pidettiin muusain kotiseutuna.

Rhodos, Kreikka

Hautakummut ja hautakivet,
itkekää ja ilmoittakaa kaikille,
että minä Dafnaios kuolin 14-vuotiaana,
kun päähäni osui kivi.
Lepään synkeän yön alla,
painonani on tappava maa.
Sanokaa sekin,
että vanhempani pystyttivät minulle hautamerkin
ja että minulla on Haadeessa paha haava.

GVI 1248; GG, nro 171.

Kirjoitettu 200–100-luvulla eaa.

Runo tasapainottelee tiedottamisen ja runollisuuden välimaastossa. Karun kivisessä Kreikassa voi yhä kuolla irtokiven iskuun.

Omalle
Urbicalle
teki haudan
keisarin tyttären Matidian orja Olympus,
joka eli hänen kanssaan
yhden vuoden, kahdeksan kuukautta, kaksikymmentäkaksi päivää
ja kolme tuntia.

Hän kuoli neljäntoista vuoden ja yhdentoista kuukauden ikäisenä.

ISLIS 87.

Karthago, Tunisia

En sano nimeä, en elinaikaa,
en kerro murheesta
joka jäi mieltä jäytämään.

Olit ihana vauva mutta liian vähän aikaa.
Kuolema voitti elämän
Vapautta et voi hankkia

Jospa ei olekaan syytä murehtia
että rakkaasi kuolee,
ikuinen kuolemahan antoi vapauden.

CIL VIII 25006 = CLE 1331.

Paros, Kreikka

Aristodikos saattoi tämän haudan lepoon
rakkaan poikansa Boëthoksen.
Kaikki ilo vanhemmilta katosi.

GVI 290; GG, nro 111.

Kirjoitettu 2.–1. vuosisadalla eaa.

Epigrammin loppu viitanee siihen, että vanhemmat menettivät poikansa kuoleman myötä vanhuudenpäiviensä hoitajan; poika siis ei voinut korvata saamaansa huolenpitoa vanhemmilleen.

Ravenna, Italia

Gaius Publius
Gaiuksen poika
Ampliatus

Eli 6 vuotta, 27 päivää
Gaius Publicius Proculeianus teki suojatilleen haudan
vanhempien
Publicius Dionysiuksen ja Aurelia Tychen
huolehtiessa hautaamisesta.

Hillitse itkusi, isä
Älä enää kyynelehdi, äiti hyvä
Ei kuolema minusta tunnu rangaistukselta
Elämä se minulle rangaistus oli
Rangaistus josta kuolema vapautti.

CIL XI 207 cf. p. 1228 = V 338 = CLE 507.*

Izmir (Smyrna), Turkki

Paula-tyttäreni, huudan sinua, riudun itkuun,
kuin kuningaskalastaja vaikeroi lastani.
Mykkä kivi ja kolkko hauta vastaavat kaikuun:
ne sammuttivat lapseni auringon.
Näytän kaikkien silmissä Niobelta,
kivettyneeltä kyynelvanalta, paljas tuska sisälläni.
Sinä hauta ja jumaluutesi, päästäkää tyttäreni Paula
vähäksi aikaa valoon, suokaa yksi vilkaisu!
Ei Persefone eikä kukaan Haadeessa
moiti teitä siitä, jos vähäksi aikaa
nostatte lapseni –
uneeni.
Hyvästi, kelpo Paula

GVI 1545; GG, nro 335.

Kirjoitettu 1.–2. vuosisadalla jaa.

Kuningaskalastajan kaihoisa huuto (ks. Homeroksen *Ilias* 9, 563) tuli hellenistisellä ajalla suosituksi teemaksi hautarunoissa, samoin satakielen laulu. Niobe oli kerskunut monilla lapsillaan Apollonin ja Artemiksen äidille Letolle, joten jumalalliset kaksoiset ampuivat lapset hengiltä ja Zeus muutti alituisen valittavan Nioben lopulta kiveksi.

Pisidia, Lounais-Turkki

Kyynelaisen Leontianos-isän hyvästit:

”Rakas lapseni Leontianos,

jää hyvästi,

Haadeessa.

Kaipaen sinua,

mutta lakkaan kantamasta

raskasta murheitteni taakkaa,

kuivaan kyynelvirtani vasta sitten,

kun Manalaan päästyäni

saan nähdä sielusi.”

GVI 1397; GG, nro 340.

Kirjoitettu 100-luvulla jaa.

Vienne (Vienna), Ranska

Tässä lepäävät Sanctuksen hennot luut,
viattomuudessaan pyhä poika, nimensä veroinen.
Eli kolme vuotta ja viisi kuukautta,
autuaan levon sai hän tähtien luona.
Älä murehdi, isäni, äläkä itke, äitini,
lapsille on annettu ikuisen elämän autuus.

ILGN 308 = CLE 1407.

Kertsš, Ukraina

Aleksandroksen tytär Khreste, terve!

Ennen häitäni Haades kateuksissaan erotti minut, Khresten,
neljästä veljestäni ja isästäni.

Äitini kuoltua Haades nouti minut, pienen tytön,
ja valutti toiveet liekkeihin ja tuhkaan.

GVI 949; GG, nro 159.

Kirjoitettu 1. vuosisadan loppupuoliskolla eaa.

ERATO

Kateellinen olet, Haades!

Armaan isänsä kaulaan kietoi
kätensä kyynelten kalpeaksi
kastama Erato, huokaisi
viime sanoikseen:
"Minua ei ole enää, kuoleman
tummuudessa jo vaipuvat
silmani syvään sineen."

AP 7,646

Anyte, 200-luku eaa.

Erato

Vain tämä on kuolevaisille yhteistä, Zeuksen päätös kohtalostamme:
kaikkien on kuoltava ja jätettävä auringon valo.
Mutta jos olisi mahdollista hopealla tai kullalla
lunastaa Zeuksen päätös pois,
kukaan rahakas ei olisi astunut alas Haadeeseen.

GVI 1655; GG, nro 214.

Kirjoitettu 200-luvulla eaa.

Cadiz (Gades), Espanja

Terve, rakas
Herennia Crocine
tähän hautaan suljettu

Minä Crocine, omilleen rakas,
olen elänyt elämääni
niin kuin muutkin tytöt ennen minua.
Jo riittää.
Joka lukee tämän, lausukoon lähtiessään:
"Crocine, olkoon maa päälläsi kevyt.
Jääkää hyvästi, jumalat."

CIL II 1821.

Spoletto (Spoletium), Italia

Te onnelliset tytöt,
iloitkaa ja nauttikaa elämästä
niin kauan kuin elämä sen sallii.
Usein myös kauniita
kohtaa kova onni.

CIL XI 4866 cf. p. 1375 = CLE 1167 (r.5–6).

Rooma, Italia

Flavia Pi[---]oena

Ihana kuin ruusu
on neito nuoruutensa kukassa
Niin olin minäkin ihana
niille jotka minut näkivät.

CIL VI 33316 = CLE 967.

Illansuun ylle kiivetessään kuu
itse pimentyi, murheensa
yön verhoon kätki
nähdessään kauniin kaimansa,
suloisen Selenen,
vajoavan hengetönnä manalan varjoihin.
Kuten oli kanssaan jakanut kaunista valoaan,
niin hämärtyi kuolemassaan.

AP 7, 633.

Krinagoras, 100-luku eaa.

Attika, Kreikka

Tämä on Frasiikleian
hauta. Minua kutsutaan
aina neidoksi, sillä jumalat eivät suoneet minulle häitä.

Aristion Parokselta valmisti minut.

GVI 68; GG, nro 30; P s.31 ja 117.

Kirjoitettu 500-luvun lopulla eaa.

Korutonta myöhäisarkaaista tyyliä edustavassa epigrammissa mainitun tytön veistos löytyi 1970-luvulla, yli 200 vuotta piirtokirjoituksen jälkeen.

Rooma, Italia

Vainajan hengille pyhitetty. Tiberius Claudius Eugeneen (hauta). Hän eli 11 vuotta, 9 päivää. Hänen isänsä Tiberius Claudius Anicetus teki haudan.

Kyltymätön Haades, miksi yhtäkkiä
sieppasit minut, pikkulapsen?
Mikä kiire sinulla on?
Emmekö me kaikki
aikanamme maksa sinulle velkamme?

GVI 1589; GG, nro 268.

Kirjoitettu 100–200-luvulla jaa.

Kreikkaa pidettiin perinteikkäämpänä runouden kielenä kuin latinaa, joten epigrammin yllä oleva proosapiirtokirjoitus on laadittu latinaksi.

Tämä murheellinen muistokivi
kuuluu Baukiille, morsiamelle.
Kun kuljet tästä, sano
maanalaiselle jumalalle:
Kateellinen olet, Haades!

Nämä kauniit kirjaimet
kertovat lukijalle julman kohtalon.
Hääsoihdulla appi sytytti
hautajaisrovion.

Häiden jumala Hymenaios,
sointuvan laulusi vaihdoit
itkuvirren voihkinaksi.

AP 7, 712.

Erinna, 300-luku eaa.

Juuri kun hunajainen neito Erinna
oli liittynyt laulajien joukkoon
runotarten kukkia poimimaan,
vei hänet häihinsä Haades.
Toden ymmärsi tyttö
säkeen virkkaessaan:
Kateellinen olet, Haades!

AP 7, 13.

Leonidas Tarentumlainen

Thessalian Larissa, Kreikka

Ystävä, tämä hautakivi on murhetta täynnä:

Zoë kuoli 18-vuotiaana.

Hän jätti vanhempansa kyynelisiin,
isovanhempansa samanlaisiin murheisiin.

Zoë oli naimisissa, mutta sai keskenmenon,
silloin hän jätti auringon valon,
ääntä päästämättä.

Tämän hautakiven pystytti kyynelät silmissä
Peneios-isä rakkaan vaimonsa kanssa.

Heillä oli tämä yksi ainoa lapsi,
jolta he eivät saaneet lastenlasta,
jäljelle jäi vain vävy.

Vanhemmat kituuttivat murheessa
lasta vailla.

SEG 45, 641.

Kirjoitettu 200-luvulla jaa.

Epigrammi on yksi lukuisista viime vuosien löydöistä. Runon loppupuolella viitataan hienovaraisesti alueen läpi virtaavaan kuuluisaan Peneios-jokeen.

Rooma, Italia

Scita
on tässä

Lentelevä perhonen
tarttuu hämähäkin seittiin
Hämähäkki saa palkan,
perhonen saa kuoleman

CIL VI 26011 cf. p. 3532 = CLE 1063.

Sielu saatettiin kuvata perhosen hahmossa.

Anagni (Anagnia), Italia

Lucius Cominius Firmukselle
Luciuksen pojalle, Luciuksen pojanpojalle, Palatinan tribuksesta,
preetorille, rahaston ja elintarvikehuollon kvestorille

Oppia Eunoalle
Sextuksen ja naisen vapautetulle orjalle

Siveän tytön malli on kuollut.
Surkaa!
Oppiaa ei ole enää.
Riistetty on Oppia Firmukselta.

Ottakaa vastaan tämä sielu.
Liittäkää hänet pyhien joukkoon:
sinä Arria roomalaisten,
sinä Laodamia kreikkalaisten.

Tämä hautakivi säilyttää ansaitusti muistosi.

Myös itselleen, omaisilleen ja heidän jälkeläisilleen
(on tämä hauta)

CIL X 5920 = CLE 423.

Ksanthos Lagoreinoksen poika, tervehdys.

Hei vieras, olen Ksanthoksen hautakivi.
Isä piti häntä järkeväenä,
kylän nuoriso koristuksenaan.
Ksanthos hallitsi Muusien taidot,
kaikki pitivät häntä moitteettomana,
ikätoverit kunnioittivat häntä, komeaa kuin tähti.
Kateellinen Ares tuhosi hänet
taistelussa kotiseudun puolesta,
vanhemmille jäi kasvatuksesta palkaksi itku ja valitus.
Jos Pluton saa enemmän kuin vanhemmat,
miksi te naiset ponnistelite synnytystuskissanne?

GVI 767; GG, nro 136.

Kirjoitettu 100-luvun lopulla eaa.

Pluton on Manalan jumalan Haadeen toinen nimi.

Rooma, Italia

Tässä ovat
Prima Pompeian
luut

Kohtalo lupailee monille monenlaista
mutta ei takaa kenellekään mitään
Elä päivä kerrallaan ja hetki kerrallaan
sillä muuta omaa sinulla ei ole

Salvius ja Heros
lahjoittivat haudan

CIL VI 24563 cf. p. 3530, 3917 = I² 1219 cf. p. 970 = CLE 185.

Ei vihkinyt äiti häävuodettasi
eikä veisannut häävirttä
vaan kiveen antoi kaivertaa neidonkuvan,
kauneudessa kaltaisesi. Thersis,
kuolemassakin sinulle voi puhua!

AP 7, 649.

Anyte, 200-luku eaa.

Karanis, Egypti

Mitä hyötyä on ponnistella lastensa hyväksi,
miksi antaa heille etusija,
jos tuomariksemme ei tule Zeus vaan Haades?
Isäni hoivasi minua 20 vuotta, mutta en päässyt
edes morsiameksi hääkammion aviovuoteeseen,
eivätkä ikätoverit paukuttaneet seetrioivia kaiken yötä,
hukkaan meni neidon viehkous.
Voi Kohtalotarta, joka niin katkerat langat kehräsi!
Turhaan äiti minua rintojensa maidolla ruokki,
en voinut korvata sitä hoitamalla vuorostani häntä.
Kunpa en olisi kuollut lapsettomana
ettei isäni tarvitsisi surra muistoani pitkään ja raskaasti.
Ikätoverit, itkekää Lysandreta,
jonka Filonike ja Eudemos saattoivat turhaan elämään!
Teiltä, jotka tulette haudalleni, rukoilen ja anon:
itkekää naimatonta nuoruuttani,
jonka ennenaikaisesti menetin!

GVI 1680; GG, nro 163.

Kirjoitettu 200–100-luvulla eaa.

Pitkän ja synkän epigrammin puolivälissä viitataan nuorison vastanaineiden hääkammion ulkopuolella perinteisesti pitämään meteliin.

Polyksene tässä, Arkhelaoksen vaimo,
isäni Theodekteen ja äitirukkani Demareteen tytär.
Ehdin itsekin tulla äidiksi, synnyttää lapsen
jonka kaksikymmenpäiväisenä kohtalo vei,
itse kuolin kahdeksantoistavuotiaana.
Vähän aikaa äiti, vähän aikaa vaimo,
kaikkea vähän aikaa.

AP 7, 167.

Dioskorides

Aquileia, Italia

Alexandrea
jos oli sinulle tuttu,
lue nämä vähäiset sanat
ja kulje murehtien
tai murehtimatta.

Mitään pahaa
ei ole siellä, missä ei ole mitään
[---]

CIL V 8974 = CLE 214.

Ateena, Kreikka

Kunnon Athenodoran Attikasta,
Thaumasioksen Jumalaa rakastavan vaimon,
pikkulasten synnyttäjän ja ruokkijan,
nuoren äidin vei maa ja pitää otteessaan,
vaikka lapset kaipaavat hänen maitoaan.

GVI 581; GG, nro 413.

Kirjoitettu 500-luvulla jaa.

Risti epigrammin alussa kuuluu selvästi tekstiin ja osoittaa Athenodoran olleen kristitty.
Esineen paleografia viittaa kuitenkin 500-luvulle jaa., joten aiemmin ehdotettu ajoitus
200-luvulle on liian varhainen.

Eläville aamutähtenä säihkyit,
kuoltuasi iltatähtesi loistaa
manalan väelle.

AP 7, 670.

Platon, 429–347 eaa.

Platonin kerrotaan rakastaneen – platonisesti tai muuten vain – nuorukaista nimeltä Tähti,
kreikaksi Aster.

POLYHYMNIA

Yhdessä he elivät

Olin Kallikrateia,
synnytin 29, näistä
kuollut ei yksikään.
Elin vuosia 105
enkä kertaakaan
nojannut keppiin.

AP 7, 224.

Solin (Salona), Kroatia

Vainajahenkien haltuun
Candida

ansiokas vaimo,
eli noin kolmekymmentä vuotta,
minun kanssani noin seitsemän vuotta.

Neljä päivää hän yritti tuskissaan synnyttää.
Ei synnyttänyt vaan menetti henkensä.

Iustus, hänen orjakumppaninsa, pystytti kiven.

CIL III 2267 cf. p. 2260.

Beirut (Berytos), Libanon

Älä sure, koska kuollessasi
et ollut joutunut murehtimaan lastesi kuolemaa,
ja eloon jäi rakastamasi puoliso.

GVI 1412; GG, nro 264.

Kirjoitettu 100–200-luvulla jaa.

Vainajan nimi on ollut steelen jalassa.

Tässä Timokleia, tässä Filo,
tässä Aristo, tässä Timaitho,
Aristodikoksen lapset,
kaikki synnytyksessä kuolleita.
Pystytettyään tämän muistomerkin
kuoli isä Aristodikos.

AP 7, 463.

Leonidas Tarentumlainen

Pyhitetty vainajahengille.
Postumia Matronilla

verraton vaimo, hyvä äiti, luotettava isoäiti,
siveä, hurskas, työteliäs, säästäväinen, toimelias,
valpas, huolehtiva, yhden miehen puoliso,
kaikin puolin neuvokas ja uskollinen perheenemäntä

eli 53 vuotta, 5 kuukautta, kolme päivää.

CIL VIII 11294.

Ferrara, Italia

Claudia Ianuaria

keisarin vapautettu orjatar
Artemonin, keisarin orjan, kumppani

Miksi valitat kuolemaani, rakas puoliso,
sillä kaikkien tiet vievät samaan paikkaan
Älä enää anna sydämesi suotta surra ja murehtia
Elämään tullaan vain käymään, ei viipymään

CIL V 2411 = CLE 998.

Heliodoros kuoli
eikä kulunut tuntiakaan
kun Diogeneia seurasi armasta miestään.

Yhdessä he elivät,
yhdessä maatuvat saman paaden alla,
yhdessä jakavat haudan
niin kuin ennen huoneen.

AP 7, 378.

Apollonides, 100-luku jaa.

Rooma, Italia

Sinä, elämääni ihanampi, saavuit,
vapautit minut taudeista ja vaivoista
sekä kivuliaasta kihdistä.

Aurelios Amfiktyon, 70. ikävuotenaan.

GVI 1570; GG, nro 267.

Kirjoitettu 200-luvulla jaa.

Epigrammissa puhutellaan kuolemaa.

Kulkija, älä sure muistoani,
ei ole minussa ei mitään surtavaa,
eikä kuolemassa.

Jätin jälkeeni lastenlapsia,
vaimoni kanssa sain nauttia
vanhuutemme päivästä.

Kolme lastani saatoin avioliittoon,
he saivat monta lasta
joita sylissäni tuudittelin,
eikä yhtäkään heistä
tauti murtanut, ei tarvinnut surra.

Murheesta vapaa olin
kun lapseni vuodattivat minulle juomauhrin,
saattoivat autuaiden asuinsijoille
nukkumaan suloista unta.

AP 7, 260.

Karfyllides

Rooma, Italia

Tuonelan jumalten haltuun

52 vuotta elänyt
Titus Claudius Secundus

tämän paikan haltija

Kylpylät, viinit ja Venus
raunioittavat ruumiimme
Mutta elämästä elämän tekevät
kylpylät, viinit ja Venus

Merope, keisarin vapautettu,
valmisti haudan rakkaalle puolisolleen
sekä itselleen, omaisilleen ja jälkeläisilleen

CIL VI 15258 = CLE 1499.

Vainajahenkien haltuun

Fulvius Charisius

asetti hautakammioon 13 urnaa
itselleen ja vapautetuilleen.

Terve, Charisius! Voi hyvin sinä, joka luet tätä.
Tein hyvää kaikille läheisilleni.
Suokaa anteeksi te, joita vahingossa loukkasin.
Mitä muuhun tulee, tietäkää tämä, ystävät:

Minulla oli kolme vaimoa joita surin,
sillä heitä ei enää ole.
Haluaisin, että kohtalo soisi tämän neljännen
elää minua kauemmin.

CIL VI 18659 cf. p. 3915.

Bari (Barium), Italia

Caecilia Phoebelle,

eli 40 vuotta, lepää tässä.

Marcus Caecilius Felicio valmisti haudan vaimolleen,
ihanalle ja ansiokkaalle.

Nurja on kohtalo, joka meidät niin pian erotti.

CIL IX 292 cf. p. 658.

Écija (Astigi), Espanja

Lucius Petronius Primus,
Luciuksen poika,
lepää tässä.

Vaimo valmisti muistomerkin rakkaalle miehelleen.
Toivoin kuolevani mieheni käsivarsille.
Koska kohtalo riisti hänet liian aikaisin,
toivon että pyhä maa olisi kevyt
luittesi päällä.

CIL II²/5 1236 = II 1504 = CLE 1138.

Vainajahenkien haltuun

Terve,
Primitiva

Terve myös sinä, kuka lienetkin
Oli aika kun en ollut
Nyt en ole
Eikä mikään minua liikuta

Näyttelijä Alexander
teki haudan rakkaalle vaimolleen,
hyvän ansainneelle

*CIL VI 1939 = XI 6545 = 67*a4 = CLE 1585.*

Epikuroksen materialistinen oppi sovelsi Demokritoksen atomioppia kuolemanpelon voittamiseen: ihminen ei kuoltuaan tunne mitään ja kuolemaa ei tarvitse pelätä, koska ei ole elämää kuoleman jälkeen. Epikurolaisuus oli hyvin suosittu filosofia Roomassa tasavallan ajan lopulta lähtien.

Pireus, Kreikka

Tervehdys, Meliten hauta,
 siellä lepää kunnon vaimo.
Miehesi Onesimos rakasti sinua
 ja vahvaa oli vastarakkautesi.
Sen tähden Onesimos kaipaa sinua,
 olit kunnon vaimo.

– Terve sinullekin, rakkain mieheni,
 rakasta omaisiamme!

GVI 1387; GG, nro 101.

Kirjoitettu n. 360–340-luvulla eaa.

Keskinäistä rakkautta huokuvan epigrammin viimeisen säkeen lausuu itse vainaja.

Benevento (Beneventum), Italia

Tarquinia Modesta

eli 15 vuotta, 6 kuukautta ja 6 päivää,
vanhemmat Modestus ja Lasciva

sekä

Lucentius Marc[...]

eli 6 kuukautta ja 7 päivää.

Hän oli hyvämuotoinen nainen
ihmeellisen kaunis
ja hänen älynsä
oli hänen vartalonsa veroinen

CIL IX 1983 cf. p. 671, 695, 696 = CLE 1303.

Terve suloinen
Popilia Alexandria

harvinaislaatuinen nainen.
Eli 35 vuotta, on haudattu tähän.

Marcus Ulpius Ingenuus hyvälle vaimolleen.
ja itselleen teki haudan

Terve suloinen!

Miksi itkeä,
tapahtunut mikä tapahtunut.
Sinä hyvä ihminen
elä ja voi hyvin.
Mutta sinä kelvoton,
joka loukkaat luitani,
toivon että kidut kauan
köyhänä ja kipeänä.

CIL VI 24800 cf. p. 3531, 3917 = CLE 1299.

Pula (Pola), Kroatia

Marcus Aurelius Eutyches
ja
Aurelia Rufena

tekivät eläessään
tämän asuinsijan itselleen
työskennellen yksimielisesti
ilman mitään riitoja

CIL V 124 = 582,23 = XI 34* = 129*.*

Vainajien hengille pyhitetty.
Maximus ja Lascius
kaksi sopuisaa veljestä.

Teimme tämän muistomerkin eläessämme,
että voisimme varmemmin jumalten luona
viettää hyvää elämää
kun kohtalo on päättänyt elinaikamme.

Elimme elämämme yhdessä,
emme koskaan sanoneet toisillemme katkeraa sanaa.
Seurasimme kaikkia mielihalujamme,
emme koskaan kieltäneet itseltämme mitään.

Ystävä hyvä, sinä joka luet tätä, elä sinäkin hyvin.
Miksi? Koska kuoleman jälkeen
ei naureta, ei hurvitella, ei nautiskella lainkaan.

Voi hyvin, Maximus. Muista mitä luit.
Miksi? Koska elämä lähenee kuolemaa joka päivä.
Voi hyvin.

CIL IX 3473 = CLE 186.

Ostia, Italia

Vainajahenkien haltuun

Domitius Primus

Tässä haudassa makaa Primus, se kaikkien tuntema.
Elin Lucrinuksen ostereilla, join aina Falernumin viiniä,
vanhenin kylpyjen, viinien ja Venuksen seurassa.

Näin tein. Olkoon maa ylläni kevyt.
Manalan alttarilla minua kaitsee feeniks,
joka kiirehtii kanssani syntymään uudelleen.

Hautapaikan luovuttivat
Gaius Domitius Primukselle
kolme Messiusta: Hermeros, Pia ja Pius.

CIL XIV 914 = CLE 1318.

Pireus, Kreikka

Tässä lepää Andron, joka joutui näkemään toisen
poikansa kuoleman – toinen poika seurasi isäänsä hautaan.

GVI 336; GG, nro 62.

Kirjoitettu ennen v. 350 eaa.

Filokrates Filokrateen poika Sidonista.

Elämäntyösi saatoit loppuun kuten aloititkin,
älykäs Filokrates.

Nuoruudestasi lähtien omistauduit Epikuroksen
järkevään oppiin, kuten kuuluukin.

Vaihtelevaisen elämäsi ohjainta osait kääntää,
opetit minyalaisia miehiä taistelemaan palkinnosta.
Nyt lepäät lapsesi vieressä, kosketuksen päässä;
mieluusti lähdit elämästä ja menit edelläsi kuolleen luo.

GVI 1516; GG, nro 201.

Kirjoitettu 1. vuosisadalla eaa.

Kuuluisa filosofi Epikuros (kuoli 270 eaa.) puhui sielullisen rauhallisuuden (ataraksia) puolesta. Filokrates ryhtyi urheilualmentajaksi Boiotian Orkhomenokseen, minyalaisen legendaariseen kaupunkiin; hänen tehtävänään oli viimeistellä sinne saapuneiden urheilijoiden kunto.

Budapest (Aquincum), Unkari

Tässä makaan minä, emäntä,
jonka suku ja nimi on

Veturia

Fortunatuksen vaimo, Veturiuksen tytär

Elin kolmasti yhdeksän vuotta,
olin aviossa kahdesti kahdeksan vuotta,
yhden miehen vaimo ja yhden ikeen alainen.
Synnytin kuudesti, yksi lapsi jäi eloon,
nyt kuolin minä.

Titus Julius Fortunatus, II Adiutrix Pia Fidelis -legioonan centurio
verrattomalle ja velvollisuudentuntoiselle vaimolleen.

CIL III 3572 cf. p. 1691 = CLE 558.

Tibur on kotipaikkani, Flavius Agricola on nimeni.
Loikoilen nyt esi-isieni luona kuten veistokuvastani näette.
Menneet vuoteni olivat onnetarten lahja,
sieluni sai mitä halusi eikä viini loppunut koskaan.

Suloinen vaimoni Flavia Primitiva kuoli ennen minua,
jumalaansa hän palvoi hurskaasti.
Kunnon nainen hän oli, ja kaunis,
kolmekymmentä ihanaa vuotta sain olla hänen kanssaan.

Onneksi hän oli lohdukseni
synnyttänyt pojan, Aurelius Primitivuksen,
kunnon miehen, joka arvojamme vaalien
oli tukenani ja turvanani loppuelämäni ajan.

Ystävät, jotka luette tätä, kehotan teitä:
ottakaa viiniä, juokaa kunnolla, pankaa päähänne kukkaseppele,
älkää ikinä jättäkö rakastelematta kauniiden tyttöjen kanssa.
Sillä kuoleman jälkeen maa ja tuli tuhoavat kaiken.

CIL VI 17985a cf. 34112 = CLE 856.

Kivessä tekstin päällä veistos makaavasta miehestä malja kädessä. Veistos on luultavasti viskattu Tiberiin.

Kyrene, Italia

20-vuotias.

Tämä hauta kätkee Plautan, jumalatarten veroisen
yhden lapsen äidin, joka synnytti myös toisen lapsen
mutta kuoli tautiin ja lapsivuoteeseen.

Pimeään vailla huomiota jäivät lojumaan
loimilangat ja sukkula, joka turhaan suhisi
taitoa vaativassa värttinässä.

Niin paljon kuin lauletaan Plautan maineikkaasta elämästä
yhtä paljon raastaa suru
hänen murheelliseksi jäänyttä miestään.

GVI 758; GG, nro 132.

Kirjoitettu 2.–1. vuosisadalla eaa.

Vieras, minulla on asiaa, aivan vähän vain,
tule ja lue

Tämä ei niin kaunis hauta
on kauniin naisen hauta

Vanhemmiltaan hän oli saanut nimekseen Claudia
Hän rakasti aviomiestään koko sydäimestä
Hän synnytti kaksi poikaa,
toinen jäi elämään maan päälle,
toinen on haudattu maan alle
Hän puhui älykkäästi, käveli kauniisti,
hoiti talouden, kehräsi villankin

Olen puhunut,
voit mennä

CIL VI 15346 = I² 1211 = CLE 52.

URANIA

*Maalla ja merellä, sama kuolema
meitä vastassa*

Olen haaksirikkoisen hautakivi,
tuo vastapäinen on maanviljelijän.
Maalla ja merellä
sama kuolema meitä vastassa.

AP 7, 265.

Platon, 429–347 eaa.

Merenkulkija, älä kysy kenen on kumpu.
Olkoot ulapat itsellesi suopeammat.

AP 7, 350.

Rakas maa, ota syliisi vanha Amyntikhos,
muista kaikki se työ, jonka hän hyväksesi teki.
Monta ikivihannoivaa öljypuuta hän istutti
ja koristi viininjumalan köynnöksin.

Hän rikastutti sinua viljalla,
ohjasi vettä ojin ja kanavin,
sai sinut kasvamaan
vihanneksia ja hedelmäpuita.

Tästä hyvästä peitä lempeästi
hänen harmaat ohimonsa,
ja keväisin
koristaudu kukkasin.

AP 7, 321.

Nopeat laivat, olisitte
saaneet jäädä rakentamatta,
ettei tarvitsisi surra
Sopolista, Diokleideen poikaa.

Nyt hänen ruumistaan
aavan aallot keinuttavat
eikä kulkija tapaa tässä Sopolista,
vain nimen ja tyhjän haudan.

AP 7, 271.

Kallimakhos, 200-luku eaa.

Jersey, Britannia

Cornubia tietää minun syntyneen Nysassa,
luuni ovat nyt Hilariuksen hallussa.
Seurasin tänne miestäni Sporadien ja Gallian kautta,
mikään kova kohtalo ei minua koskettanut.
Elimme yksimielisinä ja iloitsimme ensimmäisestä lapsesta.
Toinen tuli maailmaan kahden kuoleman myötä.
Jaoimme lapset: kuollut tytär seuraa minua kuolemaan,
esikoinen on isän lohtuna.

CLE 2080.

Nysa on kaupunki Kaariassa, Vähässä-Aasiassa, Cornubia Britannian eteläosassa.

Bad Deutsch Altenburg (Carnuntum), Itävalta

Vainajahenkien haltuun.

Augustania Cassia Marcia
suurenmoinen vaimo
eli 34 vuotta, 11 kuukautta ja 13 päivää.

Kärsittyään sen, mikä osakseen oli tullut
hän parempaa osaa toivoen kuoli

sekä hänen hurskas poikansa

Marcus Augustanius Philetus
eli 3 vuotta, 8 kuukautta ja 10 päivää
pienokainen jolta jumalat vastoin enteitä eväsivät elämän

Marcus Antonius Basilides
X legioonan muonittaja Gemina Vindobonassa
teki haudan vaimolleen ja pojalleen

ILS 9093.

Androtion pystytti tämän kummun
itselleen, lapsilleen ja vaimolleen.
En ole vielä kenenkään hauta
ja toivon pysyväni tyhjänä.
Jos toisin on kuitenkin tapahduttava,
ensin tyköni tulkoot
aiemmin syntyneet.

AP 7, 228.

Narbonne (Narbo), Ranska

Tämä on majasi
En tule mielelläni
Tultava sinun on kuitenkin

CIL XII 5270 = CLE 242.

Terve maa, kaiken äiti!
Ollos kevyt yllä Aisigeneen,
hän taakka ei ollut päällä maan.

AP 7, 461.

Meleagros, n. 100 eaa.

Terruggia (Vardagate), Italia

Äiti meidät synnyttää
äiti meidät ottaa takaisin

CIL V 7454 cf. p. 1090 = II 416 = X 504* = CLE 809 (r. 5–6).*

Runo on rohto- ja hajuvoidekauppiaana toimineen vapautetun Titus Vettius Hermeksen hautakirjoituksesta.

Rooma, Italia

Heracla
Vapautetun Catullus Tauruksen orja

Mitä sinä toivot minulle, vainajalle,
niin tapahtukoon myös sinulle
sekä eläessäsi että kuoltuasi.

CIL VI 6467 = CLE 129.

Olen haaksirikkoisen hautakivi,
mutta jatka sinä purjehdusta!
Vaikka tuhomme kohtasimme,
vielä toiset laivat merta kyntävät.

AP 7, 282.

Theodoridas, 200-luku eaa.

Cremona, Italia

Tässä on
Marcuksen vapautettu
Marcus Statius Chilo

Voi sinua väsynyt matkamies
joka ohitseni kuljet,
kun kyllin kauan vaellat
päädyt sinne minne minäkin

CIL V 4111 = I² 2138 cf. p. 1084 = CLE 119.

Liian julma on Kohtalo
vaikerran kahden haudan tähden
minulta riistettiin
sekä vaimo että lapsi

Olisi ollut kyllin sinulle, lautturi
että vaimoni veit veneeseesi,
että riistit minulta hänet,
sen olisi pitänyt sinulle riittää

Mutta kohtalotar Klotho
leikkasi toisenkin langan,
tempasi tylysti minulta myös poikani

Minun se olisi pitänyt
poistua manan majoille ennen häntä
Pojanhan kuuluisi
valmistaa hauta isälleen

Samojen Kohtalon voimien alainen olet sinäkin,
älä kiiruhda pois
ennen kuin olet lukenut elinvuodet ja nimet:

Nainen eli 22 vuotta, poika 12,
pojan nimi on Probus, naisen Athenais

Millaisin sanoin
voin surra sinua, poikani,
sinua jonka Styxin aallot
ottivat omakseen

Miten komeasti kukoistit ne 12 vuotta, pikkuiseni!
Jumalten enteet näyttivät suotuisilta
mutta äkkiä Kohtalottaret
katkaisivat valkean lankasi,
tekivät samalla tyhjäksi rukoukseni
ja jumalten suosion

Attikalainen satakieli itkee kanssani,
seireenilintukin saapuu valittamaan,
merilintu murehtii mukana, kaiku yhtyy valitukseeni
ja surulaulun laulaa kerallani
spartalainen joutsen

CIL VI 25063 = CLE 1549.

Rooma, Italia

Vainajahenkien haltuun

Publius Cautius Syntrophus

on haudattu tähän

Eli 50 vuotta nuhteettomasti

Varoitin teitä, joka elätte itaruudessa:

Alastomana äidistäsi synnyit,

alastomaksi tulet jälleen.

Kuolleille ei anneta armoa.

CIL VI 14618 = CLE 1494.

Ostia, Italia

Jos haluat jotain tehdä,
tee se eläessäsi ja iloiten.

CIL XIV 1874 = CLE 189.

Teksti sarkofagissa.

Arles (Arelate), Ranska

Niin kauan kuin
sinulla riittää terveyttä, rikkautta ja hyvinvointia,
niin kauan sinulla riittää ystäviä.

CIL XII 915 cf. p. 819 = CLE 470 (r. 1–2).

Fano (Fanum Fortunae), Italia

Arkkitehti

Marcus Valerius Artemas, Marcuksen vapautettu,

vaimo

Herenia Maxima, Publiuksen tytär,

Proculus

vapautettu omin varoin

Matkamies, matkamies,
minä olin sitä mitä sinäkin.

Mitä minä olen nyt
sitä olet sinäkin oleva.

CIL XI 6243.

Rooma, Italia

Kyynelistä ei ole mitään hyötyä.
Ne eivät kykene muuttamaan Kohtaloa.
Olemmehan nähneet,
että kaikkien on lähdettävä täältä.

CIL VI 12652 cf. p. 3511, 3911 = CLE 995 (r. II 16–18).

Lyhyt katkelma pitkästä runosta, jossa puhuvat kuollut vaimo ja murheen murtama aviomies.
Säkeet vaimon sanoista runon lopussa.

Busra ash-Sham (Bostra), Syyria

Maa luo kaiken ja kaiken se vie uumeniinsa.
Siksi ei kenenkään pidä huokailla
vaipuessaan maan päältä maan peittoon.

Kun kuolet, tämä on loppu.

GVI 1661; GC, nro 370; P s.23 ja 105–106.

Kirjoitettu 100–200-luvulla jaa.

Vainajan nimi oli jossain muualla monumentissa.

Trier (Augusta Treverorum), Saksa

Joka suree kuollutta
hänen mieltään rakkaus lohduttaa

Hengen voi kuolema viedä
mutta maine kukoistaa kuolemankin jälkeen
Ruumis tuhoutuu mutta nimi elää,
kuin elävä on tämä keisarin viestinviejä,
nopeajalkainen juoksija, kuin tuuli,
ylistetty, juhlittu ja rakastettu.

Hän oli Latiumin heimoa, Sabiinien maalta kotoisin
Oi julma kohtalo, hänet ilman rikosta tuomittiin kuolemaan.

Kavalien varkaiden rikos tuotti turman
Mutta mitään et, rikos, voittanut:
kunnia ei kuole.

CIL XIII 3689 = CLE 618.

Rooma, Italia

Scaterius Celer

Me kuolevaiset
emme ole mitään nyt
emme olleet mitään muinoin

Mieti, lukija,
miten nopeasti me kiidämme kään
olemattomuudesta olemattomuuteen.

Lucius Caterius Amethystus
teki haudan testamentin määräyksestä.

CIL VI 26003 = CLE 1495.

Minä olen Myrtas.
Luona Dionysoksen pyhien sammioiden
kumosin monta runsasta maljaa.
Minua ei maan tomu peitä
vaan ruukkuni, ilon tuoja,
armas kumpuni on.

AP 7, 329.

Kuka olet?

Tien poskessa kenen kurjat luut
paljaina arkun raon valolle?

Hautaasi jyystävät
ohi rientävät vaununpyörät,
murskaavat kohta kylkiluusi
eikä sinulle raukalle enää
kukaan vuodata kyyneleitä.

AP 7, 478.

Leonidas Tarentumlainen

Rooma, Italia

Tässä on pappi,
Celerinus nimeltään.
Hän mursi ruumiin kahleet
ja iloitsee tähtien tykönä.

ICUR 20798 = CLE 668.

Kristillinen piirtokirjoitus vuodelta 381 jaa.

Rooma, Italia

Ohikulkija, tiedä,
Kohtalo ei säästä hyviäkään.

CIL VI 28942 = CLE 96.

Asolo (Acelum), Italia

[---] joka eli noin 40 vuotta.

Rakas vaimo Martina,
joka tuli Galliasta 50 päivämatkan päästä
kunnioittaakseen rakastetun miehensä muistoa.

Lepää rauhassa, rakkain mieheni.

CIL V 2108 cf. p. 1069.

Lyon (Lugdunum), Ranska

Sinä, joka luet tätä
käy Apollon kylpylässä
Siellä minäkin kävin vaimon kanssa
Kävisin vieläkin jos vain voisin

CIL XIII 1983 (r. 13–14).

Komárom (Brigetio), Unkari

Eläkää te onnelliset
joille Kohtalo on suopea.

CIL III 11036 = CLE 805 (r. 10–12).

Mukaelma Vergiliuksen säkeestä (*Aeneis* 3, 493).

Cremona, Italia

Voi sinua väsynyt kulkija
joka menet ohitseni.
Kun kyllin kauan kuljet
päädyt sinne minne minäkin.

CIL V 4111 = I² 2138 cf. p. 1084 = CLE 119 (r. 4–9).

Rooma, Italia

Vainajahenkien haltuun

Titus Flavius Martialis
on haudattu tähän.

Mukaani sain vain sen minkä söin ja join.
Minkä jätin, sen iäksi menetin.

Eli 80 vuotta.

CIL VI 18131 = CE 244.

Ajatusta, että ihminen on sitä mitä hän syö, on kommentoinut Cicero teoksessaan *Keskusteluja Tusculumissa* (5,101): "Kuinka voi olla mieluisaa sellainen elämä josta puuttuu harkinta ja kohtuus? Tällaisen erheen teki Syyrian upporikas kuningas Sardanapalos, joka käski hakata haudalleen seuraavanlaisen kirjoituksen:

Täällä minulla on kaikki minkä söin ja minkä himoni kulutti.

Sinne jäi paljon kunniakasta mihin en edes koskenut.

Aristoteles toteaa, että sehän on pikemminkin naudan kuin kuninkaan hautakirjoitus. Sillä siinä hän sanotaan, ettei vainajalla ole muuta kuin se, minkä hän eläessään nautti."

Olen teräväkulmainen kivi
sisälläni Herakleitoksen pää.
Ensin olin muodoltani pyöreä, nyt
aikakausien hiekansiruksi hiertämä,
vaununpyörien alle siroteltu tien soraksi,
joka väkeä kaikkea kaikkialle vie.

Ilman muistolaattaa
ilmoitan kuolevaisille:
tässä jumalainen koira,
joka kansan haukkui.

AP 7, 479.

Theodorides

KLEIO

He toivat kunniaa kotikaupungilleen

Vieras,
tämä viestimme
vie Lakedaimoniin:
Lepäämme tässä
kuullen käskyä Spartan.

AP 7, 249; P s.40 ja 133.

Simonides.

Ateena, Kreikka

Tässä lepään minä, joka olin
työteliäs ja säästeliäs nainen,
Nikarete.

GVI 328; GG, nro 103.

Kirjoitettu ennen v. 350 eaa.

Megara, Kreikka

Yritimme tuoda Hellaalle ja Megaran asukkaille vapauden päivän,
mutta kuoleman saimme osaksemme.

GVI 9; GG, nro 6.

Alun perin kirjoitettu v. 479/478 eaa.

Valtion hauta sankarivainajille. Noin 300–400-luvulle jaa. ajoitettu piirtokirjoitus on tallentanut nämä Simonideen laatimiksi väitetyt säkeet; Megaran ylipappi Helladios kaiverrutti kuluneen epigrammin uudestaan kiveen. Tässä suomennettua distikhonia seurasi vielä kahdeksan säettä, mutta ne ovat ilmeisesti myöhemmin seipitettyjä.

Ateena, Kreikka

Hellespontoksella taistellessaan nämä miehet
menettivät hehkuvan nuoruutensa,
mutta kotikaupungilleen
he toivat kunniaa.
Viholliset huokailivat kantaessaan sodan satoa hautaan,
mutta meidän nuorukaisemme
saivat urheudellaan
kuolemattoman muistomerkkin.

GVI 18; GG, nro 11.

Kirjoitettu v. 440/439 eaa.

Tämä epigrammi on valtion haudassa 58 sankarivainajan nimen jäljessä. Taisteluja Traakian Khersonesoksessa ja Byzantionin edustalla käytiin 440/439 eaa. (ks. Thukydides, *Peloponnesolaissota* 1, 115 ja 117). Sodan sato viittaa kaatuneisiin.

Rooma, Italia

Lucius Cornelius Scipio, Gnaeuksen poika

Cornelius Lucius Scipio Barbatus,
Gnaeus-isän siittämä,
urhea ja viisas mies, miehekäs ulkomuodoltaankin.
Hän oli teille konsuli, censori ja ediili.
Hän valloitti Taurasian, Cisaunan ja Samniumin,
alisti koko Lucanian ja otti panttrivankeja.

CIL VI 1284/5 = 31587/8 = 37039a = I² 6/7 = CLE 7.

Penaflor, Espanja

Vainajien hengille pyhitetty.

Quintus Marius Optatus

Voi sinua, nuorukainen, miten makaat hautaan kätkettynä.

Hän kalasti keihäällä
ja innokkaasti pyydysti lintuja kepillä

CIL II 2335 = CLE 412.

Condeixa-a-Velha (Conimbriga), Portugali

Vainajien hengille.

Valerius Avitus,
Valerius Marinuksen poika.
Eli 30 vuotta.

Äiti Valeria Fuscilla teki haudan rakkaalle, uskolliselle ja
kuuliaalle pojalleen.

Haluan hautakiveeni viisi säettä
Tämän kirjoitin minä, Valerius Avitus Conimbricasta
Kuolema riisti minut äkisti elettyäni kolmekymmentä vuotta
Eläkää nuhteettomasti, jotka elää saatte
Muistutan teitä: kuolema odottaa kaikkia

CIL II 391 cf. p. xl, 815 = CLE 485.

Torino (Augusta Taurinorum), Italia

Titus Marcius,
Tituksen vapautettu,
joka kustansi haudan omista varoistaan.

Pyydän sinulta, kivi,
ole kevyt, älä paina luita,
ettei annettu kunnia
olisi liian raskas.

CIL V 7097 = CLE 1474.

Rooma, Italia

Elin niin kuin halusin,
aina kunnollisesti,
köyhänä ja rehellisenä.
En pettänyt ketään,
ja se ilahduttaa luitani.

CIL VI 2489 cf. p. 3369, 3835 cf. 32649 = V 23,5 = CLE 991 (r. 9–11).*

Pyhitetty vainajien hengille.

Vitalis
keisarin postikuriiri
ja
Antigona

Pystyttivät haudan eläessään ja yhdessä ollessaan

Kun vielä elin ja olin Vitalis, tein itselleni haudan,
luen itsekin näitä rivejä kunnes lähten pois.

Kuljetin asiakirjoja ympäri tätä seutua,
metsästin koirien kanssa jäniksiä ja kettuja,
kallistelin mieluusti maljoja,
nautin nuoruudestani, olenhan kuolevainen.

Nuorukainen, jos olet viisas,
hanki itsellesi hauta jo eläessäsi.

CIL VIII 1027 cf. p. 929, 1027 = 12468 = CLE 484.

Rooma, Italia

Gnaeus Cornelius Bassus,
Gnaeuksen poika
Aniensiksen tribuksesta

Kahdeksantoista vuotta elin
niin hyvin kuin saatoin
Kiitollinen olen vanhemmilleni ja ystävilleni

Kehotan sinua: huvittele ja hurvittele aina,
täällä on niin karua olla.

Haudan teki orja Fortunatus

CIL VI 16169 cf. p. 3519 = CLE 85.

Rooma, Italia

Tuonelan jumalten haltuun

Titus Claudius Tiberinus

keisarin vapautettu Esquiliuksen tribuksesta
on haudattu tähän.

Haudan hurskaalle pojalleen teetti äiti Tampia Hygia.

Kuka oletkin sinä matkamies, joka hautani likellä liikut,
pyydän, hillitse kiirettäsi ja lue tämä kokonaan
niin hautani ei koskaan tuota sinulle surua

Näet haudalla nimeni, pysyvästi siihen kirjoitetun
Rooma on kotikaupunkini, vanhempani ovat rahvasta
Elämäni eivät kuuluneet mitkään ikävyydet

Rakas olin kansalle kerran, tunnettu ja suosittu,
nyt olen vain vähäistä tuhkaa, itkun kera poltettua.
Kukapa ei kemuissa olisi ilostunut minut nähdessään
ja valvonut myöhään vieraita viihdyttäessäni

Usein lauloin kuin minua olisivat innoittaneet Thessalian muusat,
osasin innoittuneiden runoilijoiden ikimuistoisia kappaleita,
lauloin kuin joutsen, lausuin lyydialaisen Homeroksen eläviä säkeitä,
lauluni tunnettiin keisariforumillakin

Enää on vain kaipaus ja nimi jäljellä ruumiistani,
jonka äärellä murheelliset vanhempani valuttivat kyynelaitään

Nyt he ilokseni asettelevat seppeleitä ja tuoreita kukkia
kun loion Elysiumin laaksossa
Niin paljon kuin on tähtiä Delfiinissä ja siivekkäässä Pegasoksessa,
niin monta syntymäpäivää soi kohtalo minulle.

CIL VI 10097 = CLE 1111.

Delfiinin tähtikuviossa laskettiin olevan 9–10 tähteä eri astronomien mukaan ja Pegasoksessa
15–18 tähteä.

Yalvac (Pisidian Antiokia), Turkki

Titus Cissonius
Quintuksen poika Sergian tribuksesta
Viidennen Gallica-legioonan veteraani.

Eläessäni join kernaasti.
Juokaa tekin kun vielä elätte.

Vainajan veli, Publius Cissonius,
Quintuksen poika Sergian tribuksesta
pystytti haudan.

CIL III 293 = 6825 = CLE 243.

Tarragona (Tarraco), Espanja

Vainajien hengille.

Eutyches,
vaununajaja, eli 22 vuotta.

Flavius Rufinus ja Sempronia Diofanis tekivät haudan ansiokkaalle orjalleen.

Tässä haudassa lepäävät nuoren vaununajajan luut.

Osasin käyttää ohjaksia
uskalsin astua nelivaljakkoon,
parivaljakkoa en silti hylännyt.

Ikääni kadehti nurja kohtalo,
kohtalo jota ei voi vastustaa.
Minulle ei suotu kilparadan kunniaa
eikä yleisö itkenyt vuokseni.

Sisuksiani poltti tauti,
jota lääkäri ei voinut taltuttaa.
Pyydän sinua, kulkija, sirota kuvani päälle kukkia,
ehkä kannustit minua eläessänikin.

CIL II 4314 cf. p. 973 = CLE 1279.

Teeba, Boiotia, Kreikka

Elämän rajallisuutta eivät kuolevaiset tajua,
kohtalo talloo toiveet.
Kohtalo vei myös Asopikhoksen pojan Timokleen
ennen tämän tulevia näyttöjä.
Timokles ehti voittaa hevosillaan Zeuksen Basileia-kisat
sekä kolmet Herakleen kisat
ja tuottaa loistavaa kunniaa kodilleen.

GVI 1639; GG, nro 95.

Kirjoitettu 300-luvun jälkipuoliskolla eaa.

Epigrammi on jalustarivistössä, jossa on esitelty useita urheilukilpailujen voittajia. Näin ollen teksti kuuluu myös postuumien kunniapiirtokirjoitusten luokkaan. *Basileia*-kisat perustettiin Leuktran taistelun jälkeen 371 eaa. Boiotian Lebadeiassa, Herakleen kisat puolestaan kuuluivat Theebaan.

Tarragona (Tarraco), Espanja

Omin varoin me hartaat ja hyvät ystävät
pyhitimme tämän alttarin sinisen puolueen Fuscukselle,
jotta kaikki saisivat nähdä muistomerkin kiintymyksestämme.

Maineesi oli tahraton, ansaitsit kiitosta ajollasi,
kilpailit usein, et pelännyt ketään köyhänäkään,
kestit kateuden aina urheasti vaieten.

Elit hyvin, kuolema oli kohtalosi.

Kuka vain hänenlaistaan kaipaisi. Pysähdy, matkalainen,
lue koko teksti, jos vaikka muistaisit hänet, jos vaikka tunsit miehen.

Kaikki saavat pelätä onnetarta, mutta ainakin tämän voi sanoa:

Fuscuksella on hautakirjoitus ja hauta.

Kivi peittää hänen luunsa. Hänellä on hyvä olla.

Hyvästi, onnetar.

Vuodatimme viattoman miehen puolesta kyyneleitä, nyt viiniä!

Toivomme, että hän saisi levätä mukavasti.

Ei ole vertaistasi.

Sinun kilpailusi muistetaan aina.

CIL II 4315 = CLE 500.

Rooma, Italia

Vainajien hengille

Marcus Romanus Iovinus

Tähän maahan on kätkeyty Romanus Iovinus.

Hän oppineita oli oppinut puhumaan,
puhumaan opetti itse.

Jos on elämää ja mainetta vainajien hengillä,
hän elää meille
niin kuin Cato tai Cicero.

Marcus Iunius Severus ja Romania Marcia, perilliset,
tekivät haudan sen ansainneelle.

CIL VI 33904 cf. p. 3896 = CLE 1251.

Arles (Arelate), Ranska

Vainajien hengille

Quintus Candidus Benignus

yhdistyksen puuseppä Arelatesta,

Alansa huippu taidoiltaan, tiedoiltaan ja tunnollisuudeltaan,
suuretkin asiantuntijat kutsuivat häntä mestarikseen

Oppineempi ei ollut kukaan, ei kukaan kyennyt rakentamaan
parempia pumppuja tai vesijohtoja

Miellyttävä seuramies, osasi kestitä ystäviään,
mieheltään kyvykäs, huomaavainen, hyväntahtoinen.

Haudan tekivät
Candidia Quintina ihanalle isälleen
ja
Valeria Maxsimina rakkaalle puolisolleen

CIL XII 722 = CLE 483.

Teksti sarkofagissa, johon kaiverrettu myös kuva luotilangasta ja talsosta.

Akarnanian Thyrrheion, Kreikka

Vieras, tässä Muusien kunnioittama Timokritos.
Hänet sulkee syliinsä sotaurhojen maineikas hiekka.
Kunnon Timokritos tuli sotimaan kotiseutunsa puolesta
Aitolian poikia vastaan,
voittamaan tai kuolemaan.
Hän kaatui eturivissä, jätti isälleen mittaamattoman tuskan.
Hyvää oppiaan hän ei hylännyt,
vaan sydämessään Tyrtaioksen spartalainen käsky
hän valitsi elämän sijasta urheuden.

GVI 749; GG, nro 130.

Kirjoitettu 200-luvulla eaa.

Timokritos oli ilmeisesti runoilija, joka kuoli 220 eaa. Aitoliaa vastaan käydyssä sodassa.

S. Maria de Voto, Italia

Publius Clodius Pius
Publiuksen poika
Stellatinan tribuksesta, XXX legioonan sotilas.

Koko elinaikani elin säädyllyisesti
Minulle jäi vain se, minkä söin ja join

CIL IX 2114 = CLE 187.

Lyon (Lugdunum), Ranska

Sain kunnianarvoisen vanhuuden,
sain päivieni määrän täyteen,
nyt minua kutsuvat jumalat luokseen.
Lapset, miksi valitatte?

CIL XIII 2313 = CLE 1277.

Rooma, Italia

Mitä olemme me, mitä ovat sanamme?

Mitä loppujen lopuksi on elämämme?

Vielä äsken tuo ihminen eli keskuudessamme,

nyt ei häntä enää ole.

On vain kivi ja nimi,

ei mitään muuta.

Mitä siis on elämä?

Sitä ei kannata edes kysyä.

CIL VI 22215 cf. p. 3527 = CLE 801 (r. 5–8).

Teksti osittain turmeltunut. Tässä on seurattu Bormannin rekonstruktiota.

Tivoli (Tibur), Italia

Hän ei koskaan ollut murheellinen
vaan kaikkialla iloinen ja hyvällä tuulella,
eikä hän vanhanakaan halunnut kohdata kuolemaa,
vaan hän pelkäsi sitä,
ei uskonut kuolevansa koskaan.

CIL XIV 3826 = CLE 487 (r. 16–21).

- Olen Herakleitos, ainoana kaikista löysin viisauden.
- Isänmaalle tehdyt palvelukset ovat viisauttakin suurempaa.
- Potkut persuksiin vanhemmillekin!
- Kylläpä kauniisti kiität kasvattajiasi, haukut miesten typeryyttä.
- Painu hemmettiin.
- Puhu siivommin tai saat vielä vietäväksesi terveiset isänmaasi hirtettäville, efesolainen!

AP 7, 79.

Meleagros

Herakleitos oli efesolainen ajattelij ja kirjoittaja, joka eräässä fragmentissaan sanoo, että kaikki Efesoksen aikuiset miehet pitäisi hirttää. Herakleitoksen mukaan kosminen peruselementti oli tuli, jota platonisista muodoista symboloi nelitahokas.

Kuljet Kallimakhoksen haudan viertä.
Hän osasi runoilla ja nauraa
oikeaan aikaan, viiniä juodessaan.

AP 7, 415.

Kallimakhos, 200-luku eaa.

Tässä lepää Gorgiaan kyyninen pää.
Enää ei kurkkuaan kakista, ei niistä nenää.

AP 7, 134.

Gorgias (n.483–376 eKr.), reetori, sofist ja filosofi, joka edusti skepsismiä: "Mitään ei ole olemassa. Jos jotakin olisikin olemassa, me emme voisi saada siitä tietoa tai ainakaan välittää tätä tietoa toisille."

Kerkyra, Kreikka

Kalliopa hautasi poikansa, ennen aikojaan kuolleen,
lapsettoman Aleksandroksen tähän maan alle.
Alati hän on syleillyt tätä hautaa, alati valittanut.
Aleksandros kuoli 17-vuotiaana, hän ehti saada sivistystä,
hän oli kuuluisa ja taitava jousimies
– nuolin hän kerran tappoi Strofadeilla riehuneet ryöstömurhaajat.
Mutta lähde sinä ohikulkija
ja jätä terveiset mainion Satyroksen erinomaiselle pojalle
Alkinooksen maasta.

GVI 922; GG, nro 140.

Kirjoitettu ennen v. 277 eaa.

Pitkäkö hautaepigrammi yhdistelee tarinaa ja mytologiaa. Strofadit ovat läntisen Kreikan länsipuolella sijaitsevan Joonianmeren kaksi pientä saarta Zakynthoksesta etelään. Epigrammin ajoitus perustuu siihen, että roomalaiset tekivät lopun Joonianmeren merirosvoilusta vuonna 227 eaa. Alkinooksen maa viittaa Faiakiaan, joka on mitä todennäköisimmin Kerkyra.

Ei viiniköynnöksiä rypäleineen
vaan piikkipensaita okaisine oksineen
puskee äijä vielä haudastakin,
kitkeriä marjoja jotka eivät
kostuta kulkijan kuivaa kurkkua
vaan vetävät suun irveeseen.

Jos satut kulkemaan
kummulle Hipponaksin,
rukoile, että raato
saisi rauhan unten mailla.

AP 7, 536.

Alkaios Messenialainen

Hipponaks (500-luku eaa.) oli efesoslainen runoilija, jonka tyyli oli hyökkäävä ja aiheet karkeita.

EUTERPE

Hyppyni jyrkänteeltä

Ei ihme että liukastuin.
Olin lionnut Zeuksen sateessa,
Dionysoksen viinissä.
Kaksi yhtä vastaan, jumalia vielä!

AP 7, 533.

Dionysios

Kusadasi (Efesos), Turkki

Rosoiset kalliot hajottivat luuni ja lihani
ottaessaan vastaan hyppyni jyrkän teeltä,
mutta sieluni nousi yläilmoihin.
Ymmärtämättömien ihmisten neuvoista
sain osakseni tämän kuoleman.

GVI 1760; GG, nro 218.

Kirjoitettu 1. vuosisadalla eaa.

Itsemurhan tehneen vainajan nimi oli jossain muualla monumentissa. Tuttavilta saadut huonot neuvot olivat ajaneet hänet epätoivoiseen tekoon.

En tiedä kumpaa syyttää,
viiniä vaiko ukkosmyrskyä,
molemmat jaloille petollisia.

Tähän on haudattu Polyksenos,
joka kyläjuhlista palatessaan
putosi liukkaalta rinteeltä,
nyt lepää kaukana Aiolian Smyrnasta.

Kun on juopotellut ja on pimeää,
ei pidä uhmata iljanteista tietä.

AP 7, 398.

Antipatros Thessalonikelainen, 100-luku jaa.

Solin (Salona), Kroatia

Kohtalottaret kehräävät langan jokaiselle,
eivät armahda ketään.

CIL III 9623 cf. p. 2141 = CLE 627 (r. 7–8).

Kohtalottaret eli moirat olivat kolme jumalatarta: Klotho kehräsi elämänlangan jokaiselle ihmiselle, Lakheis mittasi elämänlangan pituuden, Atropos leikkasi langan poikki.

Kerran Ksenokrates kompastui vaskiseen vatiin
halkaisi päänsä, huudahti ”Aih!”, sitten otti ja kuoli.
Kaikessa ja kaikkialla tosi mies.

AP 7, 102.

Diogenes Laertios, 200-luku jaa.

Ksenokrates (n. 400–314 eaa.) oli kreikkalainen filosofi, Platonin oppilas ja Akatemian johtaja.

Ambrakialainen Kleombrotos
huusi ”Hyvästi aurinko!”
ja hyppäsi muurinharjalta kuolemaansa.
Ei mistään erityisestä syystä,
olipahan lueskellut Platonia,
tutkielman sielusta.

AP 7, 471.

Kallimakhos, 200-luku eaa.

Haidra (Ammaedra), Tunisia

Elämässä on hyvää ja huonoa,
kuolemassa ei ole kumpaakaan
Miten niistä pääsee parhaiten eroon,
sen ymmärrät jos olet viisas
Mutta koska kuolema on olemassa,
olkoon maa sinulle kevyt

Julia
Tiberiuksen tytär
Lucilla

Eli 14 vuotta, 5 kuukautta,
oli kuolinpäivänään ollut aviossa melkein 18 kuukautta.

Fabius Exsuperantius
teki viattomalle ja hurskaalle vaimolleen.

CIL VIII 11665 = CLE 1497.

Timon, nyt kun olet olematon,
kumpia vihaat enemmän,
eläviä vai kuolleita?

Kuolleita,
teitä on Tuonelassa enemmän.

AP 7, 317.

Kallimakhos, 200-luku eaa.

Pahasydäminen, älä sano hyvästi,
jatka vain matkaa.
Hyvästi teet jos pysyt kaukana.

AP 7, 318.

Kallimakhos, 200-luku eaa.

Samos, Kreikka

Aineis Demostatoksen poika Ateenasta.

Minua ei moitittu,
en tuottanut surua,
lopulta jouduin maan peittoon,
mutta nyt kuoltuani tuotan loputonta surua.

GG, nro 67.

Kirjoitettu 300-luvulla eaa.

Palladas

Vanha Psyllo,
katkerana perijöilleen
teki itsestään perijänsä.
Tuonelan taloon nopsaan alas loikkasi,
elämän ja omaisuuden samaan mittaan sovitti.
Kun oli syöty rahat ja henki
viimeisellä killingillään
hän taivalsi Tuonelaan.

AP 7, 607.

Tässä makaa Dionysios,
vuosia kuutisenkymmentä,
Tarsoksesta kotoisin, naimaton.

Kunpa ei olisi isänikään nainut.

AP 7, 309.

Tarragona (Tarraco), Espanja

Eläkää te onnelliset
jotka voitte vielä elää

CIL II 4137 = CLE 245 (r. 7–8).

Juoppo Erasiksenos
kiskaisi kaksi pikaista
ja potkaisi tyhjää
pikari pivossaan.

AP 7, 454.

Kallimakhos, 200-luku eaa.

Balabakk (Baalbek / Heliopolis), Libanon

Eläkää onnellisina,
suokaa juomauhri meille vainajahengille.
Muistakaa,
että kerran liitytte meihin.

CIL III 14165,1 cf. p. 2328,75 = CLE 2023 (r. 3–6).

Isola Sacra, Italia

Restutus Piscinesis ja Prima Restuta
tekivät tämän haudan
Prima Florentialle
rakkaalle tyttärelleen,
jonka puoliso Orfeus heitti Tiberiin.

Hänen sukulaisensa December hautasi hänet.
Hän eli kuusitoista ja puoli vuotta.

ISLIS 321.

Ateena, Kreikka

Eufanes, Myrmeksin poika

Jos manalassa palkitaan oikeudenmukaisuudesta,

Eufanes, sinun on helppo saada ensimmäinen sija.

GVI 1686; GG, nro 71.

Kirjoitettu n. 350 eaa.

Tässä lepää rouva Maronis, vanha sieni,
kumpunsa päällä tuttu kuppi.

Ei hän miestään maan alla sure
ei lapsiaan, jotka puutteeseen jätti,
sitä vain
että kuppi on tyhjä.

AP 7, 455.

Leonidas Tarentumilainen, 320–260 eaa.

Zosime ei koskaan ollut orja
muuten kuin ruumiiltaan,
nyt hän on saanut vapauden
myös ruumiilleen.

AP 7, 553.

Damaskios Filosofi

Rooma, Italia

Aulus Palateina Egnatius Priscilianus, Palatinein tribuksesta
kahden viisauden opin jalo taitaja.
Eläessäni opetin, mitä on ihmisen kuolema ja elämä,
siksi sieluni tuntee ikuista iloa.

CIL VI 17106 cf. p. 3520, 3914 = CLE 1250.

Runon kaksi oppialaa lienevät tässä grammatiikka ja retoriikka.

Tarragona (Tarraco), Espanja

Sinä joka elät, elä iloisin mielin,
elämä on vain vähäinen lahja
Syntymän jälkeen se kohta kukoistaa
ja pian jo päättyy.

CIL II 4137 = CLE 245 (r. 7–11).

Brescia (Brixia), Italia

Terve, Pudens!

Gaius Minicius Chrestus

Gaiuksen vapautettu

Pudens

Voi hyvin

Ei ole mitään kuoleman jälkeen

eikä ole mitään

kuolemaa tarpeellisempaa

CIL V 4654 = CLE 1493.

Tarragona (Tarraco), Espanja

Katso kuinka pian lakastuu
se mikä äsken kukki
Katso kuinka pian vaipuu
se mikä äsken oli ylhäällä
Me synnymme kuolemaan,
alku määrää lopun

CIL II 4426 cf. p. lxxviii = CLE 1489.

Viimeinen säe on sitaatti Maniliuksen tähtitieteellisestä runoelmasta *Astronomica*: "Nascentes morimur finisque ab origine pendet." Lauseen ajatus on, että kohtalomme määräytyy tähtien asemasta syntymähetkellämme.

Lempeä, ilo silmälle,
vapaus vaatteenaan,
jätti jälkeensä pojan,
vanhaa hoivanneen.
Theodoroksella on kumpu
kohtaloa suuremmasta toivosta,
onnellinen askareissaan,
onnellinen kuolemassa.

AP 7, 606.

Paulos Silentarios, 500-luku jaa.

Tämän haudan suojassa ovat Ummidian
ja hänen entisen orjansa Primigeniuksen henget.
He kuolivat samana päivänä,
sillä he menehtyivät
Capitoliumin väkijoukon puristuksessa.

Ummidia Ge ja Publius Ummidius Primigenius, joka eli 13 vuotta.
Publius Ummidius Anoptes, vapautettu orja, teki haudan.

CIL VI 29436 cf. p. 3536, 3919 = CLE 1159.

- Oletko vainaa, Pyrrhon?
- Epäilen.
- Vieläkö väität epäileväsi, hajottuasi äärettömyyteen?
- Epäilen.
- Haudassa epäily lakkaa.

AP 7, 576.

Julianos Antikensoros (Egyptin prefekti)

Aleksanteri Suuren mukana Intiassa matkannut Pyrrhon oli antiikin huomattavimpia skeptikkofilosofoja.

Tämänpö takia nauroi
Demokritos sanoessaan näin:

Enkö naureskellutkin,
että kaikkeus on vain vitsi?
Mittaamattoman viisauteni ja
lukemattomien kirjojeni jälkeen
kummun alla
vitsinä minäkin makaan.

AP 7, 56.

Cordoba (Corduba), Espanja

Pyhitetty vainajahengille

Badia

58 vuotta, omilleen uskollinen,
makaa tässä

Olkoon maa päälläsi kevyt

Sinä, joka seisot siinä
ja luet hautakiveäni,
huvittele, hurvittele,
tule sitten tänne.

CIL II²/7 426 = II 2262 = CLE 1500.

THALEIA

Älä tuo suitsuketta äläkä seppeleitä

Rooma, Italia

Vainajahenkien haltuun
Gaius Annidienus Marcellukselle
Gaius Annidienus Frequens, veteraani,
velvollisuudentuntoiselle ja verrattomalle isälleen,
itselleen ja omaisilleen,
vapautetuille orjilleen ja orjattarilleen ja näiden jälkeläisille
Ulpia Dmoikselle, Marcuksen vapautetulle

Vainajahenkien haltuun

Älköön kukaan virtsatko tässä imettäjäni edessä!

CIL VI 3413.

Vainajain hengille. Rakkaimmalle puolisolle Cerellia Fortunatalle, jonka kanssa hän eli ilman yhtään riitaa 40 vuotta. Marcus Antonius Encolpis teki haudan itselleen ja rakkaimmalle vapautetulle orjalleen Antonius Athenaukselle sekä heidän vapautetuille orjilleen ja orjattarilleen ja jälkeläisilleen, paitsi...(jne.)

Kulkija, älä kulje piirtokirjoitukseni ohi,
vaan pysähdy ja poistu vasta kuultuasi sanottavani.
Haadeessa ei ole venettä, ei lautturi Kharonia,
ei ovenvartija Aiakosta, ei Kerberos-koiraa.
Me kaikki kuolleet maan alla
olemme muuttuneet luiksi ja tomuksi, emme miksikään muuksi.
Olen puhunut sinulle niin kuin asia on.
Jatka matkaasi, kulkija,
jotten kuolleenakin kuulosta lörpöttelijältä.

Älä tuo suitsuketta äläkä seppeleitä,
sillä hautamerkkini on kiveä!
Älä sytytä tulta, se on turhaa tuhlausta!
Jos sinulla on jotain annettavaa, anna se minulle eläessäni:
jos kaadat viiniä tomuun, saat aikaan mutaa.
Vainaja ei juo, älä siis tee niin.

Sen sijaan kasaa maata tähän ja sano:
olen taas sitä mitä olin
ennen kuin tulin olevaksi.

GVI 1906; GG, nro 454.

Kirjoitettu 200–300-luvulla jaa.

Kerberos-koira vahti Manalan sisäänkäynnissä, ettei kukaan Kharonin sinne toimittama päässyt karkaamaan. Minoksen ja Rhadamanthyksen lisäksi Manalassa oli myös kolmas tuomari: Aiakos.

Astypalaia, Kreikka

Älkää turhaan tuoko minulle tänne juotavaa,
sillä eläessäni tuli jo juotua,
älkääkä tuoko syötävää!
Riittää moinen typeryyys.
Mutta jos te ystävät
muistoni ja yhteisten kokemuksiemme vuoksi
annatte vastalahjaksi sähramia tai suitsukkeita niille,
jotka minut vastaan ottivat,
ne lahjat kuuluvat Manalan väelle.
Vainajilla ei ole mitään osaa elävien asioihin.

Kleomatran hauta.

GVI 1363; GG, nro 182.

Kirjoitettu 100-luvulla eaa.

Manalan väellä tarkoitetaan sen valtiaita Haadesta ja Persefonea.

Bordeaux (Burdigala), Ranska

Vainajahenkien haltuun

Gallus Lircli
ja muut edeltä menneet
Duetil, Tiblik,
Eppimus, Soris

Voikaa hyvin kaikki ryyppykaverit

CIL XIII 645.

Korintti, Kreikka

Tervehdys rakas rouva, tervehdys arvon herra, minä veli Kerdon tervehdän teitä.
Jos joku avaa nämä arkit ja kajoaa niissä oleviin luihin,
älkөөn hän saako viljaa maalta әlkөөnkä mereltä.
Tuhoutukoon heidän kotinsa perustoja myöten.
Jos hänellä on lapsia, ne hän haudatkoon,
jos taas kasvatteja, ne hän menettäkөөn,
älkөөnkä hän saako miltään jumalalta sääliä.
Saatana menkөөn heidän kotiinsa ja hävittäkөөn heidät juurta jaksain.

Käyttäkää muita arkkuja, näihin әlkää kajotko!

B.D. Meritt, Corinth VIII, 1, nro 136.

Kirjoitettu 200–300-luvulla jaa.

Tämä Korintissa tutkimani hautakivi on täysin proosamuotoinen, mutta vain näennäisesti kristitty piirtokirjoitus, jossa kirous on poikkeuksellisen perusteellinen. Saatana ei ollut vain kristittyjen mainitsema jumaluus, vaan laajemmassa levityksessä koko itäisen Välimeren alueella.

Pozzuoli (Puteoli), Italia

Grania Primigenian hauta

Jos joku poistaa tämän kirjoituksen,
häntä vainoavat
tänne haudattujen vainajien haamut.

CIL X 2487.

Join, mässäilin,
ihmisiä panettelin.
Tässä makaan minä,
Timokreon Rhodokselta.

AP 7, 348; P s.41 ja 134.

Simonides

Niukasti söin, niukasti join.
Elin pitkän raihnaan elämän,
sitten kuolin.
Samaa toivon teille.

AP 7, 349.

Vainajien hengille.
Longinia Procla
teki haudan itselleen,
vapautetuille orjilleen ja orjattarilleen
sekä näiden jälkeläisille,
paitsi niille, jotka hylkäsivät minut eläessäni.
Älköön heillä olko kulkuoikeutta hautaan.

CIL XIV 1271 = ISLIS 206.

Rooma, Italia

Prote, et sinä kuollut, vaan muutit parempaan paikkaan
ja asut autuaitten saarilla juhlat ympärilläsi,
siellä Elysionin kentillä iloiten kirmailet
pehmeillä kukkaniityillä, kaukana kaikesta kurjuudesta,
ei sinua vahingoita kylmä eikä helle,
ei rasita sairaus, ei piinaa nälkä eikä jano,
mutta et liioin kaipaa enää ihmisten elämää,
sillä elät moitetta vailla
kirkkaudessa, lähellä Olymposta.

* Publius Aelius Abaskantos tyttärelleen Aelia Protelle. Tämä eli 7 vuotta,
11 kuukautta, 27 päivää.

GVI 1830; GG, nro 399.

Kirjoitettu 200-luvulla jaa.

Elysionin kuvaus on saanut vaikutteita mm. Homerokselta ja Platonilta.

Salamis, Kreikka

Vieras, muinoin asuimme vehmaassa Korintin kaupungissa,
mutta nyt Aiaan saari Salamis on hautanamme.

GVI 7; GG, nro 4.

Kirjoitettu 480/479 eaa.

Alkupuoli tästä valtion haudasta ja runosta sankarivainajalle on löytynyt kiveen kaiverrettuna, mutta kirjallisessa traditiossa (mm. Plutarkhoksella) sen lisäksi on myöhemmin runoiltu toinen distikon. Korintissa oli runsaasti lähteitä, joista parhaiten säilynyt Peirenen lähde on edelleen nähtävissä. Homeroksen *Illiaksen* sankari Aias on kotoisin Salamiksen saarelta.

Ajan virta kalvaa kiven
säästämättä rautaakaan,
kaiken se niittää viikatteellaan.

Kuuluu Laerteelle tämä rantakumpu,
jota hyinen sade sortaa. Ikuisesti nuorena
säilyy nimi sankarin, laulun voimaa
ei pysty aika lannistamaan.

AP 7, 225.

Korintti, Kreikka

Jos tähän tuodaan samaa hautaa jakamaan joku muu vainaja,
älköön heidän jälkeläisiään jääkö maan päälle
älköönkä auringon kilo heille loistako.

B.D. Meritt, Corinth VIII, 1, nro 135.

Kirjoitettu 200–300-luvulla jaa.

Alaosastaan murtunut monumentti on vain osittain runomittainen, mutta se sisältää runokielen sanastoa.

Rooma, Italia

Vieras, jos et tee täällä mitään vahinkoa,
kuoltuasi olkoon maa haudallasi kevyt,
mutta jos teet, vihatkoot sinua jumalat,
älköön sinua huolittako vainajien valtakuntaan,
olkoon maa haudallasi raskasta.

CIL VI 7579.

Gaius Caecilius Florus
Gaiuksen ja Gaian vapautettu,
eli 16 vuotta ja 7 kuukautta.

Joka tälle haudalle virtsaa tai ulostaa,
häntä vihatkoot taivaan ja manalan jumalat

CIL VI 13740.

Rooma, Italia

Joka tätä siirtää tai vahingoittaa,
kuolkoot häneltä kaikki läheiset,
hän itse viimeisenä.

CIL VI 29946b.

Ateena, Kreikka

Röyhkeä roisto, älä yritä viedä tätä hautakiveä
jottei sinusta tulisi koirien raastama surkimus,
vainaja vailla hautaa!

GVI 1373; GG, nro 482.

Kirjoitettu 100–200-luvulla jaa.

Ateenan Epigraafisessa museossa säilytettävä kivi on ajoitettava pikemmin 100-luvulle kuin 200–300-luvulle.

Rooma, Italia

Sinä kirjoittelija,
pyydän, että jättäisit rauhaan tämän haudan.
Jos tähän hautakiveen kirjoitetaan jonkun vaaliedokkaan nimi,
jääköön hän valitsematta,
jääköön hän ikuisesti vaille kunniaa ja virkoja.

CIL VI 29942.

Salatakseen surmatyönsä
minut hautasi murhaajani.
Tästä kummusta kiitokseksi
saakoon hän saman palveluksen.

AP 7, 310.

Aquileia, Italia

Käyköön sinun hyvin, töhrijä,
jos menet tämän haudan ohi.

CIL V 1490 = CLE 196.

Monteu da Po (Industria), Italia

Täyttyköön tahtosi
jos et vahingoita tätä hautaa.

CIL V 7475.

Bithynia, Turkki

Miksi itket vuokseni, isä?
Jumaluus on kuolevaisille raaka.
Unohda ja jatka elämääsi!
Minusta ei ole sinulle enää hyötyä.

13. vuonna. Geminos, Geminioksen poika.

GVI 1195; GG, nro 259.

Kirjoitettu 1. vuosisadalla jaa.

Verona, Italia

Joka ulostaa hautapatsaiden väliin
tai vahingoittaa niitä,
hän menettäköön näkönsä.

E. Pais, *Corporis inscriptionum Latinarum supplementa Italica I*, 1888, nro. 633.

Tässä uutteran ihmisen luut, kauppiaan
tai sokeissa aalloissa kalastajan.
Kerro kuolevaisille: kun muita haaveitamme
tavoittelemme, tähän haaveeseen vaivumme.

AP 7, 400.

Serapion Aleksandrialainen

Kuoltuani maa ja tuli yhtyköön!
Siitä en piittaa, siinä on hyvin.

AP 7, 704.

Keisarien Tiberius ja Nero lempisitaatti.

Erkki Sironen

KREIKANKIELISISTÄ HAUTAKIRJOITUKSISTA

ENNEN KATSAUSTA KREIKKALAISEN
HAUTAEPIGRAMMIN HISTORIAAN ON

syytä ravistella ennakkokäsityksiä, sillä yhä väitetään, että antiikin hautarunot ovat monesti stereotyyppisiä. Kreikankielisten kiveen kaiverrettujen runojen osalta en katso väitteen pitävän paikkaansa; latinankielisellä puolella asian laita saattaa olla toisin. Paljonkaan kärjistämättä voisi myös väittää, että esimerkiksi Homeroksen *Ilias* olisi stereotyyppinen sankariepos, samoin attikalaiset tragediat ja sokraattiset dialogit olisivat stereotyyppisiä, evenkeliumeista puhumattakaan. Vertailun vuoksi: jos lukaisee muutaman transkription tai runottomaksi jäävän suomennoksen esim. blueslyriikoista, päätynee helposti stereotyyppiseen käsitykseen kyseisen genoksen annista. Jos sen sijaan herkistyy avoimin mielin kuuntelemaan alkukielellä riittävän monia kivi-epigrammeja, näitä antiikin kirjallisuuteen epäilyksettä laskettavia luomuksia, voi hahmottaa niiden kehitysvaiheet arkaaisen ajan suppeudesta klassisen

kauden pyöreiden ja hellenistisen ajan päätöksen kautta keisarikauden vuolaudeksi.

Väistämättä kreikankielisissä hautaepigrammeissa puhutaan kuolemasta, niissä otetaan usein esille aiheita, jotka liittyvät vainajan ikään ja elinkaareen, aviosäätyn, maineeseen tai ammattiin; vainajia ylistetään ja surraan, hautamuistomerkki puhuttelee ohikulkijaa, kuolemaa ja ahnasta Haadesta moititaan, pyydetään valittamaan ääneen tai hillitsemään valitusta jne. Osa näistä aineksista kyllä toistuu, mutta pauhaava kreikkalainen runokieli murteineen ja teemojen variaatio estävät stereotyyppisen vaikutelman syntymisen.

Toisin kuin käsikirjoituksissa säilyneitä enemmän tai vähemmän fiktiivisiä ns. kirjaepigrammeja, aitoja uusia piirtokirjoituksia löydetään ja julkaistaan vuosi vuodelta enemmän. Se, että kaikki niistä eivät yllä teknikaltaan klassisen Simonideen tai hellenistisen Kallimakhoksen tasolle, ei ole puute: tunne voittaa tekniikan.

Kiviin kaiverretut hautarunot ja käsikirjoitusten kautta periytyneet hautaepigrammit muodostavat kaksi toisiaan täydentävää tradition haaraa, joiden kautta voi tutustua erityisesti kreikankieliseen hautarunouteen; papyruksissa säilyneitä runoja en tässä ota käsittelyyn. Näiden lähteiden lisäksi on mainittava kreikankielisistä hautateksteistä puhuttaessa vielä hautapiirtokirjoitukset – erityisesti niissä näkyy paikallisia ominaispiirteitä – sekä kreikankielisessä kirjallisuudessa siteeratut hautapiirtokirjoitukset. Näiden kaikkien hautatekstien teemoja (myös latinankielisellä puolella) sekä suhtautumista kuolemaan esittelee analyttisimmin R. Lattimoren teos *Themes in Greek and Latin Epitaphs*.

Johtaessani viime vuosina tutkimusprojektia, joka kokoaa teksticor-

pukseksi Kreikan kiviin kaiverretut keisariaikaiset runot, olen yhä enemmän vakuuttunut tradition merkityksestä. Ensiksikin hautaepigrammeja kaiverrettiin kiveen antiikin loppuun eli 500-luvulle jaa. eniten Ateenassa ja sen ympäristössä, vaikka alue oli Rooman ja Bysantin valtakunnan kannalta takamaita – on olennaista, että siellä syntynyttä kivirunoperinnettä jatkettiin toista tuhatta vuotta.

Tradition mahtiin viittaa myös se, että juuri niiltä Aigeianmeren saarilta, jotka olivat synnyttäneet merkittävimpiä varhaisia runoilijoita, on säilynyt suhteellisesti eniten kivepigrammeja keisarikaudelta. Jälkiklassisen eli hellenistisen ajan ja keisarikauden tutkiminen on hankalaa, koska lähde-materiaalista ei ole vielä saatavilla ajantasaista corpusta: P.A. Hansenin corpuskaksikko *Carmina Epigraphica Graeca* pysähtyy noin vuoteen 300 eaa. ja W. Peekin *Griechische Vers-Inschriften I* on vanhentunut valikoima. R. Merckelbachin ja J. Stauberin *Steinepigramme aus dem Griechischen Osten* on tosin tuore corpus, mutta se rajoittuu Vähään-Aasiaan ja Lähi-Itään. Antiikin kreikan runokieltä osaamattomien iloksi jäävät lähinnä W. Peekin saksannokset 482 hautaepigrammista *Griechische Grabgedichte* ja L. del Barrio Vegan espanjannokset 601 hautaepigrammista sekä R. Merckelbachin ja J. Stauberin saksannokset yli 2 400 epigrammista, joista suurin osa on hautarunoja.

Kreikankielisten kivistä runojen, erityisesti hautarunojen historiaa

Nykyään epigrammilla tarkoitetaan lähinnä lyhyttä iskevää runoa, jossa jännite purkautuu lopun yllättävään käänteeseen. Alun perin kyseessä oli *epigramma*, proosa- tai runomuotoinen päällekirjoitus monumentissa: hautakivessä, uhrilahjassa, veistoksen jalustassa jne. Runomitoista tulivat muotiin jo 700-luvulta eaa. Vähän-Aasian länsirannikon Jooniasta jambinen trimetri ja Homerokselta tuttu daktyylinen heksametri. Näitä seurasi muotina pian eleginen distikon, jossa daktyylisten heksametrien kanssa vuorottelivat pentametrit (oik. kahteen puoliskoon jaetut kaksi ja puoli daktyyliä).

Arkaainen epigrammi oli tyypillisimmillään hyvin lyhyt ja tiivis: asia ilmaistiin yhdessä tai kahdessa säkeessä, ajatuksen jakajana toimi tauko (kesuura tai diarexis) tai säkeen loppu, ja toisiinsa liittyvät sanat olivat usein lähekkäin. Tuskan ja murheen esiintuomiselle ei vielä tuolloin annettu sijaa, vaan pitäydettiin asiassa – joskus tosin ohikulkijaa puhuteltiin epigrammissa. Yksinkertainen arkaainen hymy leijuu näiden monumenttien yllä.

Noin vuonna 500 eaa. Jooniasta saapui uusi dynaaminen aalto: Simonides-tyylin epigrammi rikkoi entisiä rajoja ja kehittyi pyöreämmäksi ja yksilölliselle äänelle annettiin joskus tilaa koristeellisemmissa ilmaisuissa, jolloin arkaaisen viivasuorasta siirryttiin plastisempaan esitykseen. Vaikka tuskaa ja valitusta pidäteltiin, pinnan alla kuohui. Distikonien pentametrien puolikkaissa saattoi tuoda esiin vastakohtaisuuksia. Sanajärjestys etsiskeli uusia jalansijoja, erityisesti säkeenylitystä käytettiin hyväksi.

Muutoksen voi havaita, vaikka edelleen yritettiin pysyä tasapainossa. Runotaide pyrki vaikuttamaan, se kehotti katsomaan menneisyyteen ja tulevaan: sodan sankariteko ja maine olivat mallina tuleville sukupolville, mutta sitä ei alleviivattu. Säkeet henkivät ankaraa, kauas tähyävää juhlallisuutta. Tässä ns. Simonides-tyylissä kohtasivat lyhyys, hioutuneisuus, levollisuus ja arvokkuus. Huolimatta nimettömästä laatijasta runoilte pyrittiin antamaan Simonides-laatuleima.

Simonides-tyyli vaikutti muutamia vuosikymmeniä, mutta 400-luvun puolivälissä eaa. sen rinnalle tuli attikalainen epigrammi. Persialaissotien aikana voimistunut tarve luoda julkisia sankarihautoja ja yksityisiä hautarunoja sai jatkoa vuosisadan jälkipuolella. Kreikkalaisten itsetunto oli kohonnut persialaisista saadun voiton jälkeen. Ateena kukoisti myös kulttuurin eri aloilla mm: tragedia, retoriikka, sofistiikka, kuvataiteet olivat suosittuja.

Ateenalaisten ylpeys purkautui myös runoihin koristeluna, rikastuneena ja mahtavampana sanontana. Sanajärjestystä muuteltiin taiteellismaksi, silloin tällöin barokkinen korostus livahti epigrammiin, mikä toi mukanaan tiettyä levotonta liikettä. Tragedian kielen paatos levisi, mahtipontisuus kasvoi, liioittelevat sanat lisääntyivät ja epigrammit pidentyivät.

Jo 300-luvulla eaa. hautaepigrammien määrä kasvoi ja monipuolistui. Hellenismin ja keisariajan kuluessa tapahtuvaa kehitystä on vaikea kahlehtia lyhyeen esseen, sillä runokukinto oli niin laaja myös maantieteellisesti, että historian hahmottaminen veisi syrjäpoluille. Tragedian kuvakielen merkitystä ei voi kylliksi korostaa: manalan synkkyys, Persefone, Kharon, Akheron, Minos, Rhadamanthys ja kaikki muu mytologian

apparaatti astui hautaepigrammeihin. Tiedot vainajasta alkoivat vähitellen vallata alaa: ikä, ammatti, kotipaikka, kuolinsyy. Hyveistä kohtuullisuus, kunnollisuus ja oikeudenmukaisuus, hurskaus, uskollisuus ja rakkaus saivat ylistystä osakseen; ulkoisen prameuden sijasta arvostettiin sisäisiä arvoja. Muuan erikoisryhmä alkoi yleistyä kivirunoudessa: yhden hautarunon perään kaiverrettiin joskus toinen, joskus jopa kolmas; tätä selitetään sillä, että kyseessä oli mahdollisesti eri säesepiltä tilatut ”kilparunot”.

Hellenismin aikoihin yleistyivät myös dialogirunot. Tietyt myöhäisissä hautarunoissa esiintyvät teemat ovat oikeastaan jo hellenistisiä, esimerkiksi idea vainajan muuttumisesta tähdeksi, samoin haudan muuttumisesta kukkakummuksi, Manalan kauhujen kuvaukset, Olympoksen rauhan esitleminen jne. Werner Peekin tavoin voidaan puhua hellenismistä lähtien eräänlaisesta hautarunojen *koineesta*, yhteisistä aineksista, joiden pohjalta sukupolvesta toiseen kokeiltiin erilaisia teemoja. Tietyt alueet suosivat tiettyä tematiikkaa, joillakin alueilla runojen taso ei häikäise. Mutta näin laajojen materiaalien tutkiminen ja selostaminen on jätettävä toisiin yhteyksiin. Todettakoon kuitenkin, että myöhäisantiikissa 300–400-luvulla jaa. veistosten jalustoihin kaiverretut kunniaepigrammit alkoivat yleistyä voimakkaasti, mutta se ei kuulu tiukasti ottaen kirjan aihepiiriin.

Lähes poikkeuksetta nimettömien runoilijoiden luomukset sisältävät lainauksia Homerokselta ja myöhemmiltä runoilijoilta, erityisesti Hesiodokselta ja Euripideeltä. Kuvamme hautarunoudesta tämän ehtymättömän lähteen perusteella on mosaiikkimainen, mutta fragmentaarisuudesta huolimatta tarkempi: eri puolilla (itäistä) Välimeren runoiltiin vaihtelevasti, mutta anonyymit runot voi usein ajoittaa mm. paleografian perusteella,

toisin kuin kirjallisen tradition kautta säilyneitä runoja. Lisäksi parhaassa tapauksessa voi tehdä arvioita tietyn alueen runoilun aktiivisuudesta ja kirjallisesta tasosta tiettyinä ajanjaksoina.

W. Peekin saksannoskokoelman perusteella hautarunojen runomi-toissa oli vallitsevana eleginen distikon, mutta myös pelkkiä daktyylejä ja jambeja sekä trokeita harrastettiin, samoin näiden yhdistelmiä.

Kreikkalaisesta antologiasta ja sen kirjallisista hautarunoista

Tekstimäärältään erittäin laajan ja monipuolisen kirjallisen epigrammikoelman *Kreikkalaisen antologian* toimitushistoria antiikista Bysanttiin on pitkä ja monivaiheinen.

Ensimmäinen vaihe oli Meleagros Gadaralaisen kokoelma *Stefanos* (Seppel) 70–60 eaa.; se muodostui 47 eri runoilijalta ammentaneena valikoimana *Anthologia Graecan* ytimeksi. Hellenistisellä kaudella oli mistä valita, sillä fiktiivisten epigrammien määrä oli kasvanut valtavaksi – tässä yhteydessä on tapana erottaa kaksi koulukuntaa: kivirunoista innoituksensa hakenut doorilais-peloponnesolainen koulukunta (Leonidas Tarentumilainen jne.) ja joonialais-aleksandrialainen koulukunta (Kallimakhos jne.).

Toinen vaihe *Kreikkalaisen antologian* alkuhistoriassa oli Filippos Thessalonikelaisen noin vuonna 40 jaa. laatima toinen *Stefanos*-kokoelma, johon sisältyi sadan edeltäneen vuoden epigrammeja. Epigrammikokoelmia syntyi lisää keisariajan edetessä, koska kivirunojen rinnalla kukoistivat yhä

kirjaepigrammit. Huomattavin näistä kokoelmista oli keisari Justinianoksen kulttuurikukoistuksen yhteydessä 550-luvulla jaa. Agathiaan kokoama *Kykkos* (Kehä). Tätä seurasi suosittujen suurantologioiden aika. Ensimmäinen oli vähän ennen vuotta 900 eläneen Konstantinos Kefalaan *Antologia*, joka on tosin kadonnut. Sitä tehtiin laajennettu versio kuuluisaan *Palatinus*-käsikirjoitukseen (n. 980) ja suppeampi versio, ns. *Planudeen antologia* (1299).

Kreikkalaisen antologian hautarunot ovat keskittyneet erityisesti seitsemänteen ja kahdeksanteen kirjaan. Seitsemännessä kirjassa on 137 kirjailijalta sekä nimettömiltä runoilijoilta poimittuja runoja yhteensä 755, kahdeksannessa kirjassa on kristillisen kirkkoisä Gregorios Nazianzoslaisen kirjallisia harjoitelmia 260 kappaletta. Nämä *Kreikkalaisen antologian* yli tuhat kirjallista hautaepigrammia on luettavissa kreikaksi ja käännöksinä kolmella suurella kultturikielellä: englanninkielisin käännöksin W.R. Patonin *The Greek Anthology* -sarjan kakkosniteessä, saksankielisin käännöksin ja lyhyin kommentaarein puolestaan H. Beckbyn *Anthologia Graeca*-sarjan kakkosniteessä sekä ranskaksi *Collection Budé* -sarjassa. Suomeksi *Kreikkalaisen antologian* runoja on käännetty sieltä täältä kohta kaksi sataa vuotta, mutta mitään kokonaista ei ole saatu valmiiksi. Pentti Saarikosken valikoima *Jalkapolku* vuodelta 1977 on laajin kokoelma – hautarunoja on nelisenkymmentä. Viimeistelyä työtä ovat Teivas Oksalan runomittaan suomentamat 10 klassikkorunoilijan epitafia; lisäksi ne on lähdeviitteiden avulla helppo identifoida. Emil Zilliacus käänsi jo 1920-luvulla 100 epigrammia ruotsiksi; mukana oli parikymmentä kivirunoa, mikä oli poikkeuksellista.

Kreikkalaisen antologian seitsemännen kirjan useimmin esiintyviä runoilijoita ovat (frekvenssijärjestyksessä) Antipatros Sidonilainen, Leonidas Tarentumilainen, Simonides, Diogenes Laërtios, Kallimakhos, Antipatros Thessalonikelainen, Julianos prefekti, Agathias ja Meleagros, siis kirjoittajia klassiselta ajalta varhaiseen Bysanttiin. Kirjan alkupuoli (epigrammit 1–363) on jaoteltu temaattisesti 10 osaan: runoilijoille, kirjailijoille, filosofeille, sankareille, synnyttäjille, eläimille, naisille, rohkeille ja haaksirikkaisille omistettuja jaksoja seuraa pieni kertaussarja.

Näin ollen tässä seitsemännen kirjan ensimmäisessä osassa on sekaisin *Kreikkalaisen antologian* kolmea kokoamisvaihetta: myöhäishellenististä Meleagroksen *Seppelettä*, keisariajan alun Filippoksen *Seppelettä* ja varhaisbyzanttilaista Agathiaan *Kehää*. Kirjan loppupuolella temaattinen järjestys ei ole enää yhtä näkyvä, vaan toisaalta löytyy yhtenäisiä jaksoja Meleagroksen *Seppeleestä*, Filippoksen *Seppeleestä* ja Agathiaan *Kehästä* ja toisaalta kokoaja on poiminut muutamia peräkkäisiä runoja yksittäisiltä runoilijoilta: Leonidas Aleksandrialaiselta, Theokritokselta ja Palladaalta. Tarkkaan ottaen 39 *Kreikkalaisen antologian* seitsemännen kirjan runoista ei ole puhtaita hautarunoja, sen sijaan *Kreikkalaisen antologian* muissa kirjoissa on satunnaisia hautarunoja.

On usein vaikea erottaa piirtokirjoitusepigrammeja ns. kirjaepigrammeista eli fiktiivisistä epigrammeista. Puhtaasti kirjallisina on tapana pitää mytologian hahmoille ja esihistoriallisille sekä menneiden vuosisatojen henkilöille omistettuja hautaepigrammeja, samoin satiirisia ja sanaleikki-epigrammeja. Muista on vaikea tietää, ovatko ne todella alun perin olleet kiveen kaiverrettuja ja niistä kopioituja, sillä kirjailijoiden omiin vakuutte-

luihin ei voi aina luottaa. Symbolisoivia monumentteja ja kristillisiä epigrammeja, joissa pyydetään avuksi pakanallisia jumaluuksia, ei voi suoralta kädeltä väittää fiktiivisiksi. Hermann Beckby päätyy otaksumaan uskottavasti, että valtaosa *Kreikkalaisen antologian* seitsemännen kirjan hautarunoista on kirjallisia. Runomitta on lähes aina eleginen distikhon – muut mitat ovat hyvin harvinaisia.

Kreikkalaisen antologian kahdeksanteen kirjaan on, kuten mainittu, koottu Gregorios Nazianzoslaisen kirjallisia epigrammeja. Niistä on säilynyt osia monissa käsikirjoituksissa; *Mediceus* VII 10 -käsikirjoitus on säilyttänyt paria poikkeusta lukuunottamatta kaikki epigrammit. Jako epigrammeihin on häilyvä, joten runojen määrästä ei ole täyttä yksimielisyyttä. On tärkeää muistaa, että kyse on vain valikoimasta Gregorioksen runoutta, joka on *Kreikkalaisen antologian* viimeisessä kokoamisvaiheessa asetettu seitsemännen kirjan hautarunojen perään erillisenä kirjana.

Gregorioksen runojen järjestys on harkittu: ensimmäinen ryhmä (epigrammit 1–165) sisältää ahtaammassa mielessä yksittäisiä henkilöitä koskevia hautarunoja, loput (epigrammit 166–254) käsittelevät yleisiä aiheita, mm. kirkossa harrastettuja hillittömyyksiä ja hautojen häpäisyä, edeten pitkistä runoista lyhempiin.

Loppujen lopuksi kaikki runot ovat Gregorioksen oman elämän (329/330–389/390 jaa.) peilausta. Ateenassa 10 vuotta opiskeltuaan (348–358 jaa.) hän palasi Vähään-Aasiaan, jossa hänet kastettiin ja hän nousi papista (361 jaa.) piispaksi (372 jaa.). Tuskin monikaan runoista tuli kiveen kaiverretuiksi, sillä ne vaikuttavat kirjallisilta harjoitelmilta. Beckby päätelee, että pian Gregorioksen kuoleman jälkeen hänen ystävänsä julkaisivat

kokoelman ja siitä tuli nopeasti suosittu, lähinnä kristillisten keräilijäin arvostuksen ansiosta. Muistumat mm. Homerokselta, Hesiodokselta, traagikoilta, Pindarokselta ja Kallimakhokselta osoittavat, että Gregorios oli varsin lukenut kirjailija.

Sampo Vesterinen on suomentanut tähän kokoelmaan *Kreikkalaisesta antologiasta* 24 eri kirjailijalta ja anonyymeiltä runoilijoilta yhteensä 61 epigrammia. Tuotteliaimmat varhaisbysanttilaiset Gregorios ja Agathias tosin ovat jääneet sivuun, mutta eri aikakaudet ja arvostetut mestarit ovat hyvin edustettuina. Eniten ovat päässeet esiin Kallimakhos ja Leonidas Tarentumilainen.

Itse olen suomentanut 62 kreikankielistä hautakiviepigrammia, lähes poikkeuksetta anonyymejä runoja. Runoilijoita on mahdollon jäljittää, mutta toivottavasti niiden suomennokset osaltaan poistavat käsitystä antiikin kivirunojen stereotypiasta.

Pekka Tuomisto

ROOMALAISTEN HAUTAUSTAVOISTA

HAUTAAMATTA JÄÄMINEN OLII

ANTIIKIN AIKANA KAUHEA KOHTALO,

jota kukaan ei halunnut osakseen. Uskottiin yleisesti, että hautaamattoman vainajan sielu ei saanut rauhaa, sillä sen oikea asuinsija oli hauta, *domus aeterna*, ikuinen koti. Tosin monet idästä Rooman valtakunnan länsiosiin levinneet uskonnot, joihin ensimmäiseltä vuosisadalta jaa. lähtien kuului myös kristinusko, esittivät omia käsityksiään kuolemanjälkeisestä elämästä. Lisäksi jotkut kreikkalaisen filosofian suuntauokset, kuten suurta suosiota nauttinut epikurolaisuus, suhtautuivat varsin skeptisesti koko ajatukseen sielun olemassaolosta kuoleman jälkeen.

Kaikesta huolimatta hautaa pidettiin roomalaisessa maailmassa tärkeänä ja pyhänä paikkana. Jo varhaisimmista ajoista lähtien hautaaminen kaupunki-alueelle oli kielletty, ei vain hygieenisistä syistä vaan siksi, että kaupungin sisälle haudattujen vainajien pelättiin vaivaavan eläviä. Vain sylivauvat voitiin haudata

vaikka omaan puutarhaan ja kaikkein kunnianarvoisimmat aikuiset saivat kunnianosoituksena hautansa kaupungin pyhän rajan, *pomeriumin*, sisäpuolelta: tästä on todistuksena esimerkiksi keisari Trajanuksen hauta hänen nimeään kantavalla forumilla.

Haudan laatu vaihteli lähinnä varakkuuden mukaan. Kaikkein köyhimmät roomalaiset viskattiin Esquilinuksen laidalla *pomeriumin* takana ammottaviin suuriin joukkohautoihin, joita kutsuttiin nimellä *putriculi*, mätäkuopat. Kustantaakseen hautakiven vainajalle perheellä oli oltava jonkin verran varallisuutta. Esimerkiksi Rooman satamakaupungin Portuksen hautausmaalta Isola Sacra saarelta on löytynyt hautarakennusten välistä runsaasti nimettömiä hautoja: vainajat on peitelty haudan pohjalle korkeintaan kattotiilillä tai heidän tuhkansa on kätketty maahan viiniruukussa, jonka suulta maan pinnalle johtaa putki juomauhrien valuttamista varten. Nämä haudat on toki saattanut erottaa esimerkiksi maan pinnalla näkyvästä amforasta tai ehkä puisesta merkistä, mutta meidän aikaamme saakka ovat säilyneet lähinnä vain kivistä valmistetut hautamerkit. Niidenkin parissa on runsaasti vaihtelua alkaen yksinkertaisista *steeleistä*, maahan pystytetyistä kivilaatoista, alttareihin ja tynnyrimäisiin muurattuihin *cassone*-hautoihin, ja lopulta komeisiin tiilisiin huonehautoihin, joiden oven yläpuolelle tai seinään on kiinnitetty marmoriin hakattu piirtokirjoitus.

Osa roomalaisista kuului myös hautausyhdistyksiin, *collegia funeraria*, joiden omistuksessa oli maanalainen hautakammio, *columbarium*, ”kyyhkyslakka”. Maksamalla jäsenmaksunsa saattoi varmistaa itselleen hautapaikan yhdistyksen ”kyyhkyslakasta”. Niiden seinissä oli vierä vieressä useita rivejä

pieniä syvennyksiä, joihin oli upotettu tuhkauurnia. Monien syvennyksien alla oli pieni hautakirjoituksella varustettu marmorilaatta.

Hautojen vauraimmasta päästä ovat useimmiten tiilestä rakennetut huonehaudat, jotka tavallisesti muistuttivat pieniä taloja ovineen ja harjattai tynnyriholvikattoineen. Niiden sisällä oli aikakaudesta riippuen joko pienempiä syvennyksiä tuhkauurnia varten tai suurempia syvennyksiä sarkofageille. Tavallisesti mosaiikilla pinnoitetun lattian alle saattoi myös laskea niin sarkofageja kuin uurnia, toisinaan samassa haudassa käytettiin molempia hautaustapoja. Ruumishautaus tuli uudestaan muotiin 100-luvulla jaa., kun sitä ennen polttohautaus oli ollut pitkään vallitseva tapa. Mitään selkeätä syytä tälle muodin muutokselle ei ole: jotkut ovat jopa epäilleet, että ruumishautauksen yleistymiseen vaikutti se, että kauniisti koristellut sarkofagit olivat näyttävämpiä muistomerkkejä kuin tuhka-uurnat.

Hautakirjoitusten sisällöstä

Yksinkertaisimmassa muodossaan hautapiirtokirjoituksessa on vain vainajan nimi, joka tosin kertoo toisinaan kantajastaan enemmän kuin meidän käyttämämme etu- ja sukunimen yhdistelmä. Esimerkiksi *Coelia Q. l. Hygia* (Messinasta, *CIL X 6892*) oli nimensä perusteella vapautettu orjatar: *Q. l.* on lyhenne sanoista *Quinti liberta*, ”Quintuksen vapautettu”. Koska roomalaisen käytännön mukaan vapautettu orja sai entisen omistajansa nimen, tiedämme myös, että *Coelia* oli ollut jonkun *Quintus Coe-*

liuksen orja. Orjana hänen nimensä oli ollut pelkästään Hygia. Vapaasyntyisten nimeen liittyi puolestaan isännimi, esimerkiksi Marcus Tullius Ciceron poika Marcus oli nimeltään *Marcus Tullius M(arci) f(ilius) Cicero*. Nimeen saattoi liittyä myös muita elementtejä, kuten tietoja vainajan virkaurasta, ammatista, sotilasarvosta, kotipaikasta ja äänestysalueesta (mikä kertoi hänen olevan Rooman kansalainen).

Hautapiirtokirjoitukset alkavat usein sanoilla *Dis Manibus* (lyhennettynä esimerkiksi *D. M.* tai *Dis Man.*), eli haudan omistuksella vainajahengille. Perinteisen käsityksen mukaan kuolleen sielu liittyi vainajahenkien joukkoon, jossa se kuitenkin vähitellen menetti oman identiteettinsä, ellei vainajaa muistettu kuoleman jälkeen. Tämän vuoksi omaiset kokoontuivat haudoille vuodattamaan juomauhreja ja aterioimaan sukunsa vainajien seurassa. Monien hautarakennusten eteen oli jopa muurattu ruokailusohvia hauta-aterioita varten.

Vainajan muiston säilyttämisessä myös hautapiirtokirjoituksella oli tärkeä sijansa. Keisariajalla hautapiirtokirjoituksessa mainittiin usein vainajien elinikä (syntymä- ja kuolinpäivän ilmoittaminen sen sijaan oli harvinaisempaa), avioliiton kesto ja kerrottiin hänen ammatistaan tai virkaurastaan. Vainajasta kertovien tietojen lisäksi kerrottiin myös usein, kuka oli haudan rakennuttanut. Hauta oli usein nimenomaan suvun monumentti, ja ohikulkijoille haluttiin kertoa omaisten vaivannäöstä ja kyvystä pystyttää näyttävä muistomerkki. Tämä oman vaurauden esittely näkyy erityisen selvästi niissä hautakivissä, joissa on maininta *v(ivus) f(ecit)* eli haudan omistaja on pystyttänyt sen itselleen ja mahdollisesti perheelleen jo eläessään.

Haudan pystyttäjä sai muutenkin määrätä, kenellä oli oikeus tulla haudatuksi siihen. Perheenpään pystyttämässä haudassa saattaa olla esimerkiksi teksti *sibi liberis libertis libertabusque posterisque eorum* 'itselleen, lapsilleen, vapautetuille orjilleen ja orjattarilleen ja näiden jälkeläisille.' Vapautetut orjat kuuluivat entisen omistajansa perheeseen ja heillä oli näin ollen yleisesti oikeus suvun hautapaikkaan. Suvun ulkopuolisilta perillisiltä hautausoikeus voitiin erikseen kieltää. Joskus kiellot olivat henkilökohtaisia. Esimerkiksi 100-luvulla jaa. Rooman satamakaupungissa Portuksessa asunut Scribonia Attice rakensi haudan itselleen, puolisolleen Marcus Ulpius Amerimnukselle ja äidilleen Scribonia Callitychelle ja omisti sen lisäksi "omaisilleen, vapautetuille orjilleen ja orjattarilleen ja näiden jälkeläisille" *praeter Panaratum et Prosdocia* eli "lukuun ottamatta Panaratusta ja Prosdociaa" – miten lienevätkin pahoittaneet Atticen mielen – sekä toteaa lopuksi *h(oc) m(onumentum) h(eredem) e(xterum) n(on) s(equetur)*, "suvun ulkopuolisilla perijöillä ei ole oikeutta tähän muistomerkkiin."

Toisinaan haudan pystyttäjinä ovat vainajan vapautetut orjat, jotka kertovat rakentaneensa haudan *ex testamento* eli testamentin määräyksen mukaan. Todennäköisesti testamentissa on ollut ehto, jonka mukaan orjat vapautetaan (tai on vapautettu), jos nämä sitoutuvat kustantamaan entisen omistajansa hautamuistomerkkin. Tämä on selvä esimerkki siitä, että hautapiirtokirjoitus oli myös tavallaan hautaoikeutta käsittelevä asiakirja: hautakivissä on mainintoja myös haudan myymisestä joko kokonaan tai osittain, kulkuoikeuden sallimisesta tietyille henkilöille, kieltoja myydä hauta tai haudata siihen asiaankuulumattomia vainajia. Melko yleisiä ovat

myös maininnat hauta-alueen koosta: ne määrittelevät sen tontin koon, jota hautakivessä esitetyt määräykset koskevat.

Kiellot ja varoitukset saattavat myös siirtyä yleisemmälle tasolle ja ne kertovat siitä, miten teiden varsilla olevia hautoja käytettiin väärin: haudoille virtsaavia ja ulostavia pelotellaan toisinaan kirouksilla ja sakkorangaistuksilla uhkaamalla.

Kuoleman kuva

Sen lisäksi, että hautapiirtokirjoitukset ovat antiikin ajan tavallisen väestön elämää kuvaava historiallinen lähde – kirjallisuus keskittyy kuvaamaan enemmän yläluokkaa – ne kertovat luonnollisesti myös roomalaisten suhtautumisesta kuolemaan.

Monet varsinaiset hautarunot ovat paljon velkaa kreikkalaisille esikuvilleen sekä sisällöltään että ulkoasultaan: filosofian ja uskonnon teemat toistuvat paljolti samoina ja runomitta on useimmiten kreikkalaisten esikuvien mukaisesti heksametri, eleginen distinon tai jambi. Tietenkin omaelämäkerralliset runot ovat sisällöltään ainutlaatuisia ja tuovat lukijansa eteen yksittäisen ihmiskohtalon – tai toisinaan jopa kertomuksen lemmikkikoiran uskollisuudesta. Näkökulmakin vaihtelee: vanhemmat muistelevat ennenaikaisesti kuollutta lastaan tai menestynyt kauppias kertoo siitä, miten hän rakensi uransa tyhjästä.

Näiden henkilökohtaisten runojen lisäksi roomalaiset ovat omimmillaan lyhyissä ja iskevissä teksteissä, jotka eivät välttämättä ole edes runo-

muotoisia. Niiden kautta välittyy aikakaudesta toiseen samana säilyvä ihmisen kohtalo: voimattomuus oman ja rakkaiden katoavaisuuden edessä ja yritys pukea tuntemukset sanoiksi. Erään Iasonin pojalleen Satyrukselle omistama hautakirjoitus kertoo ilman mitään tavanmukaisia laatusanoja koruttomasti isän kaipauksesta: *Hän eli kahdeksan kuukautta, kahdeksan päivää ja kolme tuntia.*

KIRJALLISUUTTA

Lyhenteet:

AP = *Antologia Palatina* I. ns. Kreikkalainen antologia.

CIL = *Corpus Inscriptionum Latinarum*, Berliini 1863–.

CLE = *Carmina Latina Epigraphica*, ed. F. Bücheler, E. Lommatzsch, Leipzig 1895–1930.

GG = W. Peek, *Griechische Grabgedichte*, Berliini 1960.

GVI = W. Peek, *Griechische Versinschriften I*, Berliini 1955.

ICUR = *Inscriptiones Christianae Urbis Romae*, Rooma 1922–.

ILGN = E. Espérandieu, *Inscriptions latines de Gaule (Narbonnaise)*. Pariisi 1929.

ILS = *Inscriptiones Latinae Selectae*, ed. H. Dessau, 1892–1916.

ISLIS = *Le iscrizioni sepolcrali latine nell'Isola Sacra*. Edite sotto la direzione di Anne Helttula, Rooma 2007 *Acta Instituti Romani Finlandiae* 30.

P = F. Pontén, *Klassisen kreikan alkeisoppikirja*, Helsinki 2008.

SEG = *Supplementum Epigraphicum Graecum*, Leiden 1923–.

Muuta hautarunouteen liittyvää kirjallisuutta:

Anthologia Graeca, toim. ja saksantanut H. Beckby, München 1957–1958.

Anthologie grecque. Première partie. Anthologie Palatine. Tomes IV-VI. Livres VII-VIII, toim.

P. Waltz ja ranskantanut P. Waltz ym., Pariisi 1938–44.

Carmina Epigraphica Graeca 1–2, toim. kreikaksi ja latinaksi P.A. Hansen,
Berliini – New York 1983–1989.

*Das Epigramm. Zur Geschichte einer inschriftlichen und literarischen
Gattung*, toim. G. Pfohl, Darmstadt 1969.

Ecker, U., *Grabmal und Epigramm. Studien zur frühgriechischen
Sepulkraldichtung*. Palingenesia XXIX, Stuttgart 1990.

Epigramas funerarios griegos, toim. kreikaksi ja espanjantanut L. del Barrio
Vega, Madrid 1992.

Epigrammata Graeca, toim. kreikaksi ja latinaksi D.L. Page, Oxford 1975.

Geist, H. – Pfohl, G., *Römische Grabinschriften*. Tusculum-Bücherei. Heimeran Verlag. Freising
1969.

The Greek Anthology, toim. kreikaksi ja englannintanut W.R. Paton. Lontoo – Cambridge, Mass.
1916–1918.

*Greek Poems on Stones. Vol. I. Epitaphs. From the Seventh to the Fifth
Centuries B.C.*, toim. G. Pfohl, Leiden 1967.

Griessmair, E., *Das Motiv der mors immatura in den griechischen metrischen Grabinschriften*.
Commentationes Aenipontanae XVII, Innsbruck 1966.

Häusle, H., *Einfache und frühe Formen des griechischen Epigramms*.
Commentationes Aenipontanae XXV, Innsbruck 1979.

Jalkapolku. Runoja Kreikkalaisesta antologiasta, suom. Pentti Saarikoski, Helsinki 1977.

- Kirjallisuus antiikin maailmassa*, toim. S. Kivistö, H.K. Riikonen, E. Salmenkivi, R. Sarasti-Wilenius, Helsinki 2007.
- Lattimore, R., *Themes in Greek and Latin Epitaphs*, Urbana, Illinois 1942. (uusintapainos 1962).
- Lausberg, M., *Das Einzeldistichon. Studien zum antiken Epigramm*, *Studia et testimonia antiqua* XIX, München 1982.
- L'épigramme grecque*. Entretiens sur l'antiquité classique, Tome XIV, Geneve 1969.
- Oksala, T., *Homeroksesta Alvar Aaltoon*. Espoo 1986.
- Peek, W., *Griechische Grabgedichte*, Berliini 1960.
- Peek, W., *Griechische Vers-Inschriften I. Grabepigramme*, Berliini 1955. (uusintapainos Chicagossa 1988).
- Petrovic, A., *Kommentar zu den simonideischen Versinschriften*, Leiden – Boston 2007.
- Pfohl, G. *Poetische Kleinkunst auf altgriechischen Denkmälern. Ausgesuchte Inschriften mit Übersetzungen und Erläuterungen*, München 1967.
- Pircher, J., *Das Lob der Frau im vorchristlichen Grabepigramm der Griechen*. *Commentationes Aenipontanae* XXVI, Innsbruck 1979.
- Riikonen, H. K., *Paikkoja ja myyttejä. Tutkielma Pentti Saarikosken Ruotsin-kauden tuotannosta*, Rauma 1996.
- Stecher, A., *Inschriftliche Grabgedichte auf Krieger und Athleten: Eine Studie zu griechischen Wertprädikationen*. *Commentationes Aenipontanae* XXV, Innsbruck 1981.
- Steinepigramme aus dem Griechischen Osten*, toim. kreikaksi ja saksantanut R. Merkelbach & J. Stauber, Stuttgart – Leipzig – München 1998–2004.
- Zilliacus, E., *Grekiska epigram*, Helsinki 1954.
- Zilliacus, H., *Rooma, piirtokirjoitusten kaupunki*, Helsinki 1982.

